

Fornigarður

Fornleifar nr. 22 í Ölfusi, Árnessýslu

Skýrsla um fornleifarannsókn sumarið 2003

Appendix: Aldur Fornagarðs í landi Strandar og Vogsósa í Selvogi
út frá gjóskulögum. Bryndís G. Róbertsdóttir

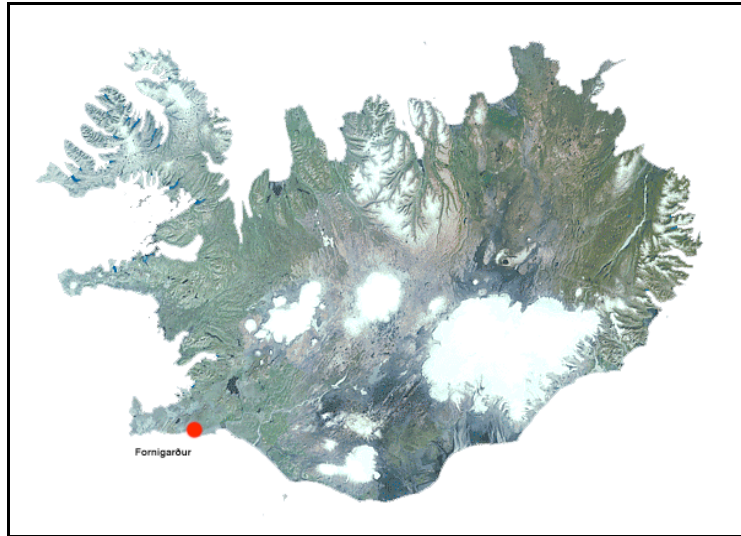
Bjarni F. Einarsson
2004

Forsíðumyndin sýnir Fornagarð eftir að sandur hefur verið fjarlægður á 2 m breiðum kafla. Horft til A. Ljós. B.F.E. (HQ-myndir nr. 7).

FÖRNLEIFAFRÆDISTOFAN

Unnið fyrir Vegagerðina
© Bjarni F. Einarsson
Maí 2004

1 INNGANGUR.....	4
2 MARKMIÐ RANNSÓKNARINNAR.....	4
3 ÚR HEIMILDUM OG FORNLEIFASKRÁ.....	7
4 STAÐHÆTTIR.....	8
5 RANNSÓKNIN.....	9
5.1 Aðferð	9
5.2 Fornigarður	10
6 UM GARÐA HÉR OG ÞAR	12
7 TILGÁTA UM FORNAGARÐ.....	17
8 NIÐURSTAÐA.....	19
9 HEIMILDIR	20
TÆKNILEGAR UPPLÝSINGAR	23
APPENDIX: ALDUR FORNAGARÐS Í LANDI STRANDAR OG VOGSÓSA Í SELVOGI ÚT FRÁ GJÓSKULÖGUM. BRYNDÍS G. RÓBERTSDÓTTIR.....	24
SKRÁR:.....	34
LITSKYGGNUSKRÁ	35
STAFRÆNAR MYNDIR.....	38
HQ - MYNDIR.....	43

Mynd 1. Staðsetning Fornagarðs á Íslandi.
(Landmælingar Íslands. Atlaskort, CD Rom. Reykjavík
2003).

1 Inngangur

Að beiðni Vegagerðarinnar tók Fornleifafræðistofan að sér að grafa snið í gegnum hinn svokallaða Fornagarð sem liggur í landi Vogsósa og Strandar í Ölfushreppi í Árnessýslu (fornleifarnar eru nr. 22 í sveitarfélaginu).

Aðstoðarmaður við rannsóknirnar var Kristján Mímisson, fornleifafræðingur. Gröfturinn fór fram dagana 8. - 18. júlí 2003. Veður var firnar gott, heitt og þurrt. Var þurrkurinn helst til mikill og féllu sniðbakkar gjarnan niður sökum hans.

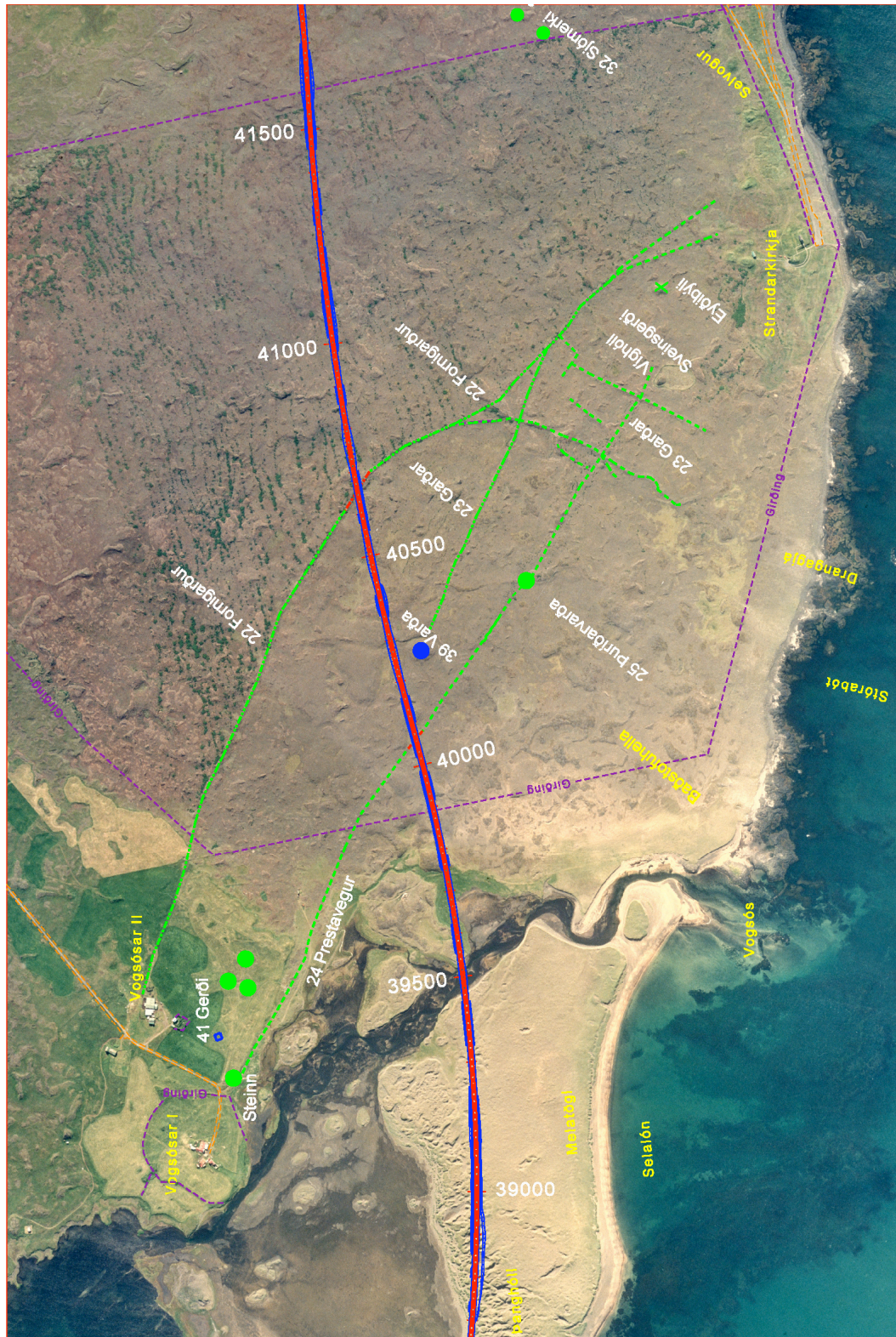
Bryndís G. Róbertsdóttir, jarðfræðingur kom á vettvang til að greina einstök gjóskulög (sjá sérstaka skýrslu).

Fornigarður liggur frá Hlíðarvatni, rétt norur af bæjarstæði Vogsósa og til suðurs í átt að Strandarkirkju. Yfirleitt er talið að hann hafi síðan legið til austurs utan um byggðina í Selvoginum. Ekki er víst að hann hafi upphaflega legið svo, heldur sveigt til vesturs eða suðvesturs skammt norðan við Strandarkirkju.

2 Markmið rannsóknarinnar

Hinn fyrirhugaði Suðurstrandarvegur mun óhjákvæmilega rjúfa Fornagarð. Garðsins er trúlega getið miðaldaheimildum og því merkilegur. Árið 1927 voru allar „*Gamlar húsarústir og aðrar fornleifar*“ friðlýstar í landi Vogsósa og Vindáss (Fornleifasrká 1980:78).

Til að vegaframkvæmdir gætu gengið eftir var talið nauðsynlegt að rannsaka stuttan kafla á Fornagarði þar sem hinn fyrirhugaði vegur mun fara í gegn um hann. Markmiðið með þessari rannsókn var að reyna að grafast fyrir um aldur garðsins og að kanna byggingu hans frekar en hægt var að sjá af þeim hluta hans sem reis upp úr sandinum.

Mynd 2. Myndin sýnir legu hins fyrirhugaða Suðurstrandarvegar (rauð og blá lína) og skráðar fornleifar í nágrenni hans. Allar grænar línur, nema Prestavegur, eru grjótgarðar. Baðstofuhella er á röngum stað. Norður vísar t.v. (Ljósmyndir ehf. Viðbætur Vegagerðin/BFE).

Mynd 3. Loftmynd af Fornagarði (rauð lína). Hér hefur öðrum fornleifum og vegastæði verið sleppt (sbr. mynd 2. Ljós. Loftmyndir ehf. Viðbætur BFE).

3 *Úr heimildum og fornleifaskrá*

Almennt er talið að Fornagarðs sé fyrst getið í rekaskrá Strandarkirkju árið 1275. Þar segir m.a.:

Sex vætter æ hueritt land fyrer garde enn fiorar utan gardz og skal reida med slijku sem rekur: (Ísl. fornbréfasafn 1893:124).

Garðsins er ekki getið aftur fyrr en í bréfi séra Jóns Vestmanns [1769 – 1859] til hinnar konunglegu dönsku nefndar til varðveislu fornminja í Danmörku. Er bréfið ritað þann 25. júní 1818. Í lýsingu Jóns segir svo um garðinn:

Máské mætti telia Meniar-Fornaldar; Sýnishorn af þeim stóra Vórdslu Gardi, úr Hlíðar-Vatni, alt framm ad Strónd og einlægum Túngardi þadan, austur ad Snjóthúsa Vórdu, fyrir óllum Túnum sveitarinnar/ sem óll skyldu þá hafa samfóst verid/ med læstu Hlíði ad Lógbýli hvóriu; - Eignad er verk þetta Erlendi Þorvardssyni sem Hér var Lógmadur sunnan og Austan, frá 1520, til 1554; bió léngi sin efri ár ad Strónd í Selvogi og Deidi þar 1576. ... Þessum naudsynlegu Túna og Vórdslu Górdum verður hér ei vidhaldid, vegna sandfoks, sem þegar hefur eydilagt, þetta, i Fyrndinni góða og prídilega Pláts, er þá nefndist Sæluvogur, ad sógn Mann (Frásögur um fornaldarleifar 1983:228).

Næst er garðsins getið í Sýslu- og sóknarlýsingum árið 1840 og enn er það séra Jón Vestmann sem heldur á þennanum. Hljóðar lýsing hans svo:

Engar fornleifar eru hér af neinu merkilegu, nema garðlag eftir stóran varnargarð frá tíð Erlendar lögmans Þorvarðssonar, sem liggur úr Hlíðarvatni og austur ad Snjóthúsavörðu, fyrir ofan alla byggðina. Var þá hagalandið milli garðs og fjalla, en tún og engjar milli garðs og sjóar, allt sjálfvarið. Mælt er, að læst hlið hafi verið fyrir hvörju lögbýli, og átti hvör heimabóndi að passa sitt hlið, að ei stæði opið, og þess vegna læst, að enginn gæti opnað hliðið óforvarandis. Þar um þessi vísa:

Fegurðin um fram annað
einna var þó mest,
vart mun verða sannað,
víða hafi sést
öll vera tún í einum reit,
garði varin miklum mjög
um meiri part af sveit. (Sýslu- og sóknarlýsingar 1979:226-27).

Í Örnefnaskrá Vogsósa, sem var tekin saman á sjöunda áratug síðustu aldar, virðist nafnið Fornigarður fyrst koma fram svo að vitað sé (Örnefnaskrá Vogsósa). Kannski festist nafnið á garðinn þegar menn uppgötvuðu að hugsanlega hafi verið átt við þennan garð í rekaskrá Strandarkirkju árið 1275. Aður virðast menn hafa kennt hann við Erlend

Þorvarðsson lögmann á 16. öld eins og fram kemur hér að ofan. Margt mun vera kennt við þann mann og sumt þjóðsagnakennt.

Sagt er í Örnefnaskrá að á garðinum sé hlið sem Gamla hlið heitir. Hafi það verið eitt af hliðum Fornagarðs að lögbýlunum sbr. lýsingar séra Jóns Vestmanns hér að ofan. Hlið þetta er líklega nokkuð langt norðan við hinn kannaða hluta garðsins og langt fyrir utan áhrifasvæði Suðurstrandarvegar. Það var ekki kannað hvort hlið þetta væri enn sýnilegt.

Vegna vinnu við umhverfismat Suðurstrandarvegar var vegastæðið kannað með tilliti til fornleifa. Fyrsta könnun átt sér stað þann 11. september 2000. Garðinum er lýst svohljóðandi í Fornleifaskrá (Fornleifaskrá Íslands):

Úr grjóti (NNA – SSV), 0,3 – 0,5 m breiður og 0,2 – 0,4 m hár. Garðurinn er nær allur á kafi í sandi. Ca. 50 m suður af þeim stað sem miðlína hins fyrirhugaða vegar sker garðinn, gengur annar garður út úr Fornagarði. (nr. 23).

Garðurinn var aðallega skoðaður þar sem hann er í hættu vegna vegagerðarinnar. Hann virðist þó nær samfelldur, nema við sinn hvoran endann þar sem hann hefur máðst svolítið.

13/6 2001

Við vettvangsathugun þann 12/6 voru enn fleiri garðar skoðaðir á svæðinu og þeir teiknaðir inn á loftmynd hjá Vegagerðinni (fornleifar nr. 23). Garðarnir virðast fyrst og fremst liggja við S – hluta þess svæðis sem Fornigarður afmarkar en þó norður af Víghól. Allir eru þeir mjög svipaðir og sumir mjög orpnir sandi.

Breidd þeirra er meiri en gefin er upp í lýsingu hér að ofan, eða 3 – 4 m (sandur) og hæðin getur verið rúmur einn metri (Fornleifaskrá).

Fornigarður, og allar aðrar fornleifar í landi Vogsósa, Strandar og Vindáss, voru friðlýstar árið 1927 (Fornleifaskrá 1990:78).

4 Staðhættir

Landið sem Fornigarður liggur um er að mestu leyti örblásið, sandorpið og lítt gróið land. Víða sér í bera hraunhelluna. Í kring um Vogsósa og Strandarkirkju eru þó grónir blettir og lúpínu hefur verið sáð innan landgræðslugirðingar sem þarna er.

Ekki virðast nein rofabörð vera eftir sem sýnt gætu fyrri yfirborð eða hve mikið land hefur blásið burt á svæðinu. Slíkt má þó sjá nokkuð austar, eða austan við malarvegin að hverfinu í Selvoginum.

Sandurinn sem þarna liggur kemur trúlega aðalega frá ósum Ölfusár, enda má rekja þetta sandorpnna og blásna land alla leið þangað. Þessi sandblástur hefur sennilega snemma orðið að vandamáli fyrir bændur í Vogsósum og byggðinni þar hjá..

Einkennandi fyrir landslagið á svæðinu eru misháir hólar, lægðir og lautir með einstaka grónum þúfum þar sem kyrkingslegur gróður fyrir finnst á stöku stað. Landið er afar þurrt og djúpt virðist vera á

grunnvatn. Eina ferskvatnið sem finnst í nágrenninu er Hlíðarvatn og Ösinn sem úr því rennur til sjávar.

5 Rannsóknin

5.1 Aðferð

Ákveðið var að grafa tveggja metra breiðan skurð þvert á garðinn. Heildarlengd skurðarins var níu metrar. Rannsóknarsvæðið var því 18

Mynd 4. Fornigarður þar sem grafin var tveggja m breið skák í gegn um hann. Spjótið markar u.þ.b. syðri línu skurðarins. Horft til A. (Stafrænar myndir nr. 1. Ljós. BFE).

m². Í raun var það aðeins nánasta umhverfi garðsins sem var kannað, því utar sást ekkert sem gagn var að. Vestarlega í skurðinum var fljótlega komið niður á hraunhelluna, en annarsstaðar sást hún ekki í skurðinum.

Ca. 6 m vestur af garðinum var settur punktur sem skírður var X 200 Y 200. Hæð hans yfir sjávarmáli var skilgreind sem 10 metrar. Þessi hæð var á

Mynd 5. Búið að grafa burtu allan sand og mold frá Fornagarði. Sjá má mold neðst, en sand annarsstaðar í Fornagarði. Horft til A, nánast sama sjónarhorn og á mynd 4. (Stafrænar myndir nr. 11. Ljós. BFE).

föstum punkti í hraunhellunni til að mæla hæðir út frá.

Síðar var punkturinn mældur skv. ISN-93 (landskerfinu). Hnit hans voru skv. því Norður- 374156.151 Austur- 367352.323. Raunhæð punktarins var 10.688 m.y.s.

X 200 Y 209 var skv. ISN93 Norður 374156.974 Austur 367361.138. Raunhæð punktarins var 11,516 m.y.s.

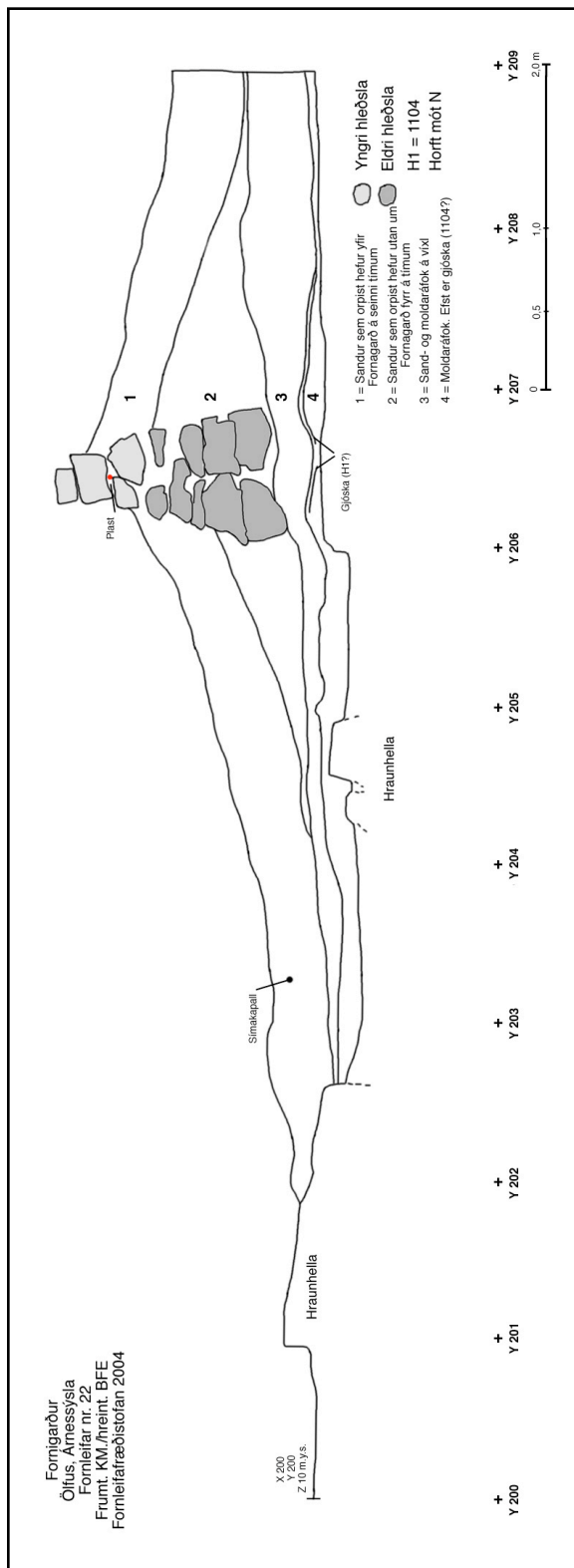
Allar hæðartölur sem notaðar verða hér miðast við eigið hnitakerfi og eigin hæð (við allar hæðartölur ættu því að bætast 0,688 m).

Grafið var sín hvoru megin við garðinn og niður á dautt og vel það, áður en tekist var á við að plocka grjótið í garðinum niður og skoða sniðin. Notaðar voru jöfnum höndum skóflur og múrskelðar.

Teknar voru litskyggnur og stafrænar myndir. Teiknað var eitt plan í mælikvarðanum 1:20, og þrjú snið teiknuð í sama mælikvarða, þversnið til norðurs og suðurs og langsnið til austurs. Engin mannvistarlög fundust, en nokkur gjóskulög sáust undir garðinum sem ástæða þótti til að kanna frekar. Var jarðfræðingur fenginn til að kanna gjóskuna sérstaklega og reyna að fá á hreint hvort grunur okkar um að undir garðinum mætti sjá H1 (Hekla 1104).

5.2 Fornigarður

Fyrir rannsókn stóð aðeins einföld, ca. 0,45 m há og ca. 0,30 – 0,40 m breið grjóthleðsla upp úr sandinum þar sem vegurinn mun fara yfir. Þessi hleðsla var áberandi illa hlaðin og engar líkur á því að hún væri hluti af fornum hleðslum sem gætu verið allt að 700 ára. Allt benti þó til þess að undir þessari „ungu“ hleðslu leyndist hinn eiginlegi Fornigarður og það gæti verið djúpt á honum. Reyndust þessar getgátur á rökum reistar. Neðsti hluti garðsins var 1,66 m neðan við

Mynd 6. Langsnið þvert á Fornagarð.

efri brún hans, eða ca. 1,2 m niður fyrir sandinn, þar sem dýpst var. Grjótið var allt fengið á staðnum eða í næsta nágrenni garðsins. Var það tekið úr hraunhellunni undir sandinum.

Undir einum steini, ofarlega í garðinum, fannst plast (sjá rauðan punkt á mynd 6) Bendir það eindregið til þess að menn hafi verið að endurhlaða, eða gera við, Fornagarð allt fram á 20. öld.

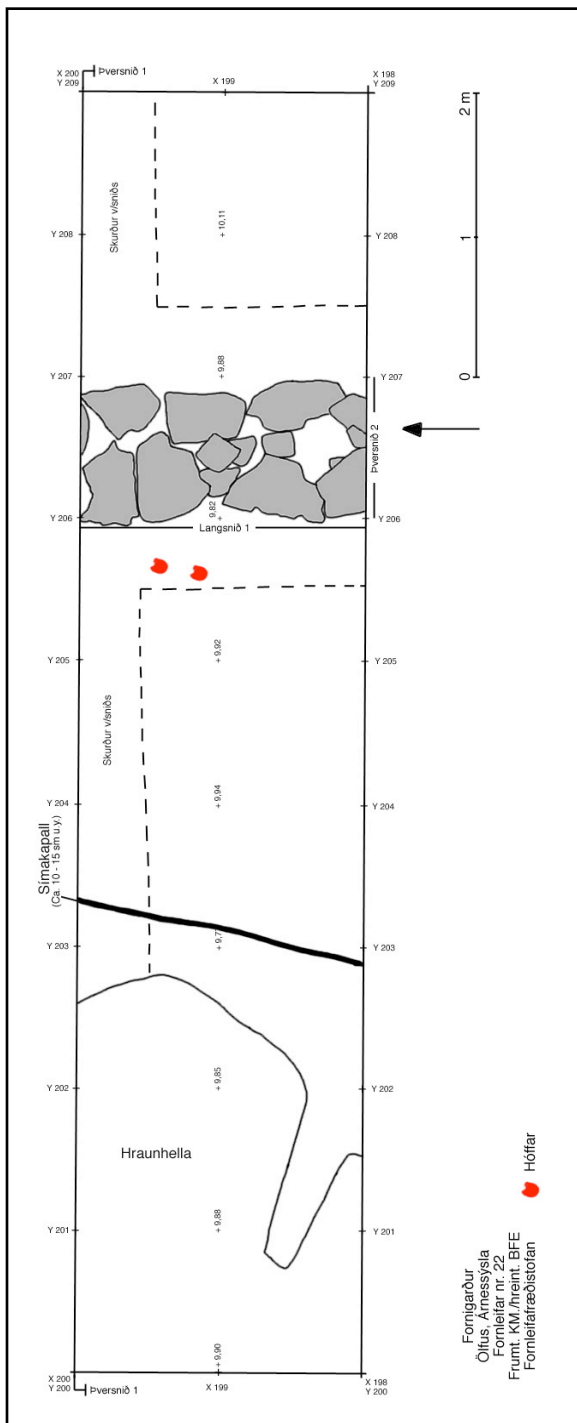
Nokkru neðar mátti sjá greinileg skil í hleðslutækninni. Við tók mun betur hlaðinn tvöfaldur garður. Varð grjótið stærra eftir því sem neðar dró. Neðst var varla mannbært grjót.

Heildarhæð garðsins, eins og hann leit út nú, var 1,66 m (mælt fyrir miðju). Þar af voru 1,1 m vel hlaðinn eða hugsanlega úr upprunalegum garði. Vantaði trúlega eitthvað á hæðina eins og hún hefur verið þegar garðurinn var og hét. Mesta breidd hans neðst var 0,96 m, en yfirleitt var hún 0,80 m.

Garðurinn mjókkaði mjög upp á við sbr. myndir 6 og 9. Var hann tæplega helmingi breiðari niðri en uppi við efri brún eldri hlutans.

Garðurinn hefur verið hlaðinn þannig að grjótið hefur ekki legið mjög þétt, heldur nokkuð gisið og loftað á milli.

Hefur grjótið bundið hvert annað niður og haldið því kyrru fyrir. Vegna þess hve grjótið (úr hraunhellunni) er hrufótt, hefur þetta virkað vel. Við rót garðsins, ca. 20 sm vestan við

Mynd 7. Planteikning af svæði því sem rannsakað var við Fornagarð. Brotin lína sýnir mörk skurðar sem grafinn var til að varpa skýrara ljósi á jarðlögin sem þarna voru. Neðsta(u) grjótlag garðsins er teiknað inn á myndina. Hófförin eru sett inn skv. ljósmynd.

hann, komu í ljós tvær litlar holur sem túlkaðar voru sem hófför (sjá mynd 7, 8 og 10). Hófförinn eru að öllum líkindum eldri en garðurinn og þau virðast sýna leið hests sem farið hefur yfir línuna sem garðurinn afmarkar.

6 Um garða hér og þar

Garðar hafa verið hlaðnir um allt land frá upphafi byggðar í landinu. Gerð þeirra og hlutverk hefur verið með ýmsum hætti en eitt eiga þeir allir sameiginlegt og það er að allir eru þeir gerðir úr jarðefnum, þ.e.a.s. grjóti, torfi, mold og öðrum jarðvegi. Sumir garðar eru úr einu þessara efna, aðrir úr blöndu þeirra.

Girðingar úr tré virðast ekki hafa verið algengar þó eflaust hafi þær tíðkast heima við bæi og þá afmarkað minni skika svo sem gerði fyrir skepnur, hey o.þ.h. Heiti eins og túngarðar, beitargarðar, matjurtagarðar, afréttargarðar, hagagarðar, engjagarðar, akurgerði og heygarðar koma fyrir í heimildum. Einnig má nefna fiskigarða, síldargarða, silunga- og laxagarða, vörslugarða fyrir fiskþurrkun, sjóvarnargarða, skriðugarða, sandvarnargarða, landa- og merkjagarða, göngugarða og skjólgarða. Að lokum mætti nefna kirkjugarða og kálgarða.

Notkunargildi garða gat því verið margþætt eins og öll þessi heiti gefa tilefni til að ætla. Þeir gátu þjónað fleiri en einu hlutverki í senn svo sem landamerkja- og göngugarðar o.s.frv.

Garðar kunna að þykja hversdagslegir og einfaldir að gerð, en hugsunin á bak við þá var það ekki, alls ekki. Oft var gördum gefið nafn sem bendir til þess að þeir hafi skipt talsverðu máli til hins betra eða verra og verið mönnum hagleiknir.

Nefna má garða eins og Snorragarð í Sælingsdalstungu í Dölum (Örnefnaskrá Sælingsdalstungu), Skessugarð í Svarfaðardal (Kristmundur Bjarnason 1978:36), Völugarð og Blákápu í Fljótum (Páll Sigurðsson 1979), Flosatraðir og Útgarð í Biskupstungum (Bryndís G. Róbertsdóttir o.fl. 1986:214), Hagagarð eða Þrælagarð í sömu sveit (Brynjúlfur Jónsson 1894:2 - 3), Jólavallagarð við Skálholt í Biskups-

Mynd 8. Hin tvö meintu hófför vestan megin við Fornagarð. Horft til A. (Stafrænar myndir nr. 7. Ljósm. BFE).

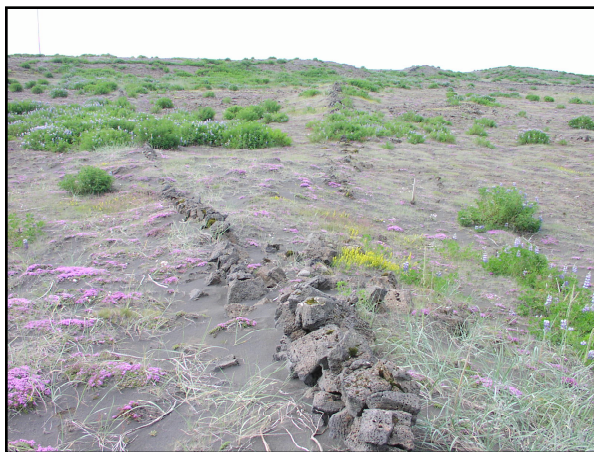

Mynd 9. Snið í gegnum Fornagarð. Sjá má eldri og yngri hluta garðsins. Efst er aðeins dekkra grjót sem hlaðið hefur verið á seinni tímum. Gamli garðurinn er því allur á kafi í sandi og sandurinn geymir hann vel. Ef myndin prentast vel má sjá ljósa rönd niður við botn skurðarins. Það er að öllum líkindum gjóska úr Heklu frá 1104 AD. Horft til NV. Ljósm. BFE. (HQ-myndir nr. 25).

tungum (Haraldur Matthíasson 1961:84), þrennar girðingar í Landmannahreppi sem heita Akurgarðar (Ágúst G. Ólafsson 1990:68-69), Ranglát í Sauðlauksdal í Vestur-Barðastrandarsýslu (Sami 1990:35). Fjórir hinir síðastnefndu eru allir friðlýstir. Ranglatur var byggur að undirlagi Björns í Sauðlauksdal og var nafnið komið til vegna þess að fólki þótti ranglált að þurfa að vinna við hann.

Mynd 10. Hófförin vestan við Fornagarð. Í þau hefur fokið sandur. Ljós. BFE. (HQ-myndir nr. 6).

Mynd 11. Garðar mætast skammt sunnan við hinn rannsakaða flöt NNV af Strandarkirkju. Hinn eiginlegi Fornigarður beygir til hægri, en yngri og veigaminni garður beygir til vinstri og umlykur byggðina í Selvogi. Þar sameinast hann túngörðum býlanna sem þar eru/voru. Ljós. BFE. (HQ-myndir nr. 20).

Í Herdísarvík er mikill garður sem umlykur tún er kallast Vestragerði og Eystragerði eða saman Herdísarvíkurgerðin. Garðurinn, eða hluti hans, kallaðist yfirleitt Langigarður, en önnur heiti á honum voru Vitlausigarður eða Langavitleysa (Örnefnaskrá, Herdísarvík).

Á milli túna jarðanna Minni- og Stóru Vatnsleysu á Vatnsleysustönd er mikill grjóttgarður sem kallast Þrældómur. Fékk hann nafn sitt af því að þegar sjómenn voru í landlegu, voru þeir látnir vinna við að hlaða upp þennan garð. Er grjótið í garðinum bæði stórt og hnöttótt og erfitt viðureignar (Örnefnaskrá Stóra- og Minni Vatnsleysa).

Einn mesti garður, eða garðakerfi, landsins frá fyrri tíð er Bjarnagarður í Landbroti, V-Skaftafellssýslu. Hann mun hafa verið hlaðinn um 1200 að margra álitum og verið vörslugarður til að halda búfénaði Skjaldbreiðarbænda frá ræktuðu landi (Sigurður Þórarinnsson 1982. Margrét Ólafsdóttir 2002). Garðurinn er um 10 km langur og breidd hans á bilinu 2,7 – 4,7 m. Við garðinn hafa verið hlaðnir aðrir „aukagarðar“ og traðir.

Ég tel líkur á að aðal-

garðurinn á Bjarnagarði sé mun eldri en frá því um 1200, jafnvel að hann sé frá því um 1000. Samanburður á tveimur sniðum í gegnum garðinn sýnir annars vegar mjög fallinn og útflattan aðalgarð rúmlega 3 m breiðan (Sigurður Þórarinnsson 1982:23), og hins vegar mun minna útflattan „aukagarð“ rétt rúmlega 1,5 m breiðan (Sami 1982:25). Yfir báðum görðunum liggur gjóska (M – lag) frá miðbiki 13. aldar (trúlega frá Mýrdalsjökulssvæðinu og hugsanlega frá 1245. Ibid 1982:27). Hinn útflatti aðalgarður hlýtur að vera mun eldri en sá minna útflatti og getur skeikað nokkur hunduðum ára.

Í fornsögum eru garðar nefndir á stöku stað. Í Eyrbyggju er sagt frá því að í Berserkjahrauni sé hagagarður einn úr grjóti. Var hann landamerki á milli Bjarnarhafnar og Berserkjahrauns (Íslendingasögur 1985:569). Sagan er skráð á 13. öld og er garðurinn því alla vega svo gamall, sennilega eldri. Í Sýslu- og sóknarlýsingu Snæfellsness er sagt að hagagarðar hafi annað hvort verið vörslu- eða landamerkjagarðar. Hafi þeir oftast verið mikið til beinir (1970:305).

Í þessari sömu heimild er nefndur forn og langur garður í Prepskjöldsdal í Eyrarsveit sem gerður mun hafa verið af fornmanni. Lá garðurinn frá lækjardragi upp í fjall (1970:244).

Víða er fornra garða getið í sýslu- og sóknarlýsingum og yfirleitt án frekari skýringa. Eru þeir gjarnan nefnir undir liðnum fornleifar.

Merkileg er frásögn í Sýslu- og sóknarlýsingu Snæfellsness um að við marga bæi hér á landi sjáist til tvennra túngirðinga, „*annarr nær bænum (og hafa þær víðast verið meiri og vandaðri) og hinna fjær honum. Eru hinar fyrrnefndu víða frá landnámstíð, en þær síðarnefndu yngri, og þá hlaðnar fyrr eða seinna af einhverjum, sem stækka vildi gamla túnið. ... Vottar því svo að segja hvergi fyrir hvössum hornum né þráðbeinum stefnum,*“ (Sama 1970:305). Við þetta er litlu að bæta.¹

Heimildir greina frá miklum görðum eða garðlögum á heiðum uppi í Suður Þingeyjasýslu (Árni Einarsson o.fl. 2002). Við nánari könnun á loftmyndum og á vettvangi komu í ljós allt að 150 km af görðum á svæðinu sem var kannað, en þá eru túngarðar og gerði ekki talin með. Allir voru garðarnir hlaðnir úr torfi og ná frá Mývatni út á Tjörnesið með nokkrum eyðum. Þeir eru túlkaðir sem vörslugarðar og landamerkjagarðar og hafa hætt að þjóna því hlutverki sínu talsvert fyrir seinni hluta 15. aldar (Ibid 2002:73). Trúlega hafa þeir verið notaðir sem göngugarðar lengi eftir þetta. Kálund nefnir sömu garða í Íslenskum Sögustöðum (1986:124). Segir hann þá sérkenni fyrir hérað sitt og suma hafa verið uppgerðir vegir þó líklegast hafi þeir flestir verið markagarðar og sumir einskonar túngirðingar (*traðir*) til að halda skepnum til beitar og innan seilingar ef svo bar undir.

Garðar voru stundum hlaðnir fyrir nes svo sem Skagagarður á Skaga, (Kristján Eldjárn 1977) og Þvergarður á Seltjarnarnesi (Jóhann Helgason 1995). Aðrir garðar þveruðu dali. Einn slíkur er t.d. forn garður sem

¹ Þessi frásögn er skrifuð niður þann 20. sept. 1873 af séra Helga Sigurðssyni á Setbergi í Eyrarsveit.

þverar Haukadal í Dýrafirði (Sigurður Vigfússon 1884:28). Annar sömu gerðar er garður sem hefur þverað Eyjafjarðardal ofanverðan (Angantýr Hjálmarsson o.fl.). Einnig skiptu garðar eyjum svo sem í Hrísey og Papey.

Erlendis eru margir stórbrotnir garðar sem hafa haft mikilvægu hlutverki að gegna. Má þar nefna Danevirke (Danavirki) sem byrjað var á að byggja á fyrri hluta 8. aldar AD og endurgerður var margsinnis á víkingaöld. Garðurinn var í aðalatriðum úr jarðvegi sem fenginn var á staðnum. Lá garðurinn þvert yfir suðurhluta Jótlands og var vörn Dana gegn árásum erlendra herja (Magnús Magnússon 1980:65-67).

Á Bretlandseyjum má nefna tvo garða, annarsvegar Offas Dyke (Dýki Offa) frá lokum 7. aldar AD. Var þetta varnargarður og dýki á mörkum Wales og Mercíu, heilir 180 km á lengd, og hins vegar Hadrians Wall (Veggur Adríans), nálægt landamærum Englands og Skotlands. Þennan garð byggðu Rómverjar úr grjóti til að draga úr árásum Skota á heri þeirra og festa sig í sessi í nýju landi (Sami 1980:67 og 125).

Frægastur allra garða (múra) er svo sjálfur Kínamúrinn, vörn Kínverja fyrir mönnum og hugmyndum úr óæskilegri átt.

Ekki er vitað til þess að hér á landi hafi garðar haft svipað hlutverk og þeir erlendu sem getið er um hér. En þó má ekki horfa fram hjá þeirri staðreynd að þeir hafa haft svipaða hugmyndafræði á bak við sig sem var að aftra einhverju frá því að komast yfir, í hvora áttina sem var, svo sem mönnum og ásælni þeirra, dýrum, sandi og jafnvel hugmyndum.

Skipta má görðum hér á landi í nokkra flokka eftir því hvaða sviði samfélagsins þeir tengdust eða hvaða hlutverki þeir þjónuðu, einu eða fleiri. Þeir tengjast búskaparháttum til sjávar og sveita, þeir tengjast löggjöf og samfélagi, þeir tengjast samskiptum manna og samgöngum og þeir tengjast hinu andlega eða huglæga lífi manna.

Garðar voru því hluti af kerfi samfélagsins og hjálpuðu mönnum við að halda því gangandi. Þeir garðar sem tengdust hinu andlega lífi eða löggjöf samfélagsins höfðu fyrst og fremst táknræna merkingu, en hún gat verið jafn mikilvæg og áþreifanleg og merking þeirra garða sem tengdust búskaparháttunum beint. Garðar með táknræna merkingu voru t.d. helg vé sem enginn mátti brjóta, þó enginn hafi verið eiginlegur garðurinn eða lítilfjörlegur slíkur sem veitti enga fyrirstöðu í sjálfu sér ef að honum var sótt.

Garðarnir mörkuðu línur í landslagið eins og garðar sem notaðir voru sem gönguleiðir, hagagarðar og landamerki. Garðarnir skiptu landinu niður í skilgreinda reiti svo sem heimahaga og úthaga, mitt og þitt, vott og þurrt og dautt og lifandi. Stundum voru þeir til þess að afmarka eitthvað mjög áþreifanlegt eins og túngarður, kálgarður eða vörslugarður. Eins gátu þeir afmarkað eitthvað óáþreifanlegt eins og andlega hluti og þætti tengdum stjórnsýslu svo sem kirkjugarðar og lögréttur (dómhringir ef til voru, sjá Adolf Friðriksson o.fl. 1992). Þannig má segja að garðar hafi haft bein og óbein áhrif á manneskjuna og

stjórnað á vissan hátt atferli hennar og ferðum í umhverfinu eða rýminu, stjórnað því hvað mátti og hvað ekki, hvar skepnur skyldu geymdar, hvar skyldi ferðast á milli staða og hvar ákveðnir stjórnsýsluþættir skyldu framkvæmdir og hvar ekki. Garðar voru því stundum notaðir til að gera ósýnilega hluti sýnilega.

Görðunum var ekki aðeins ætlað að beisla manneskjuna og aðrar skepnur, þeim var einnig ætlað að beisla náttúruna. Ám og lækjum þurfti að beina annað vegna jarðræktar eða að af þeim stafaði hætta sem þurfti að bægja frá. Hafið braut landið, uppblástur gerðist ágengur og úr hlíðum fjalla gátu runnið óvelkomnar spýjur yfir tún og mannvirki. Gegn öllu þessu var görðum beitt.

Garða er ekki aðeins að finna á þurru landi, heldur má einnig finna þá í sjó eða vatni. Dæmi um slíka garða eru silungagarður í Reyðarvatnsósi (Helgi Þorláksson 1989), silungagarður og laxagarður kallaður Króargarður í Grafarvogi (Bjarni F. Einarsson 1995) og stýflugarður frá Innréttingunum í Elliðaárdal (Sami 1995).

Nokkrir garðar af ýmsum gerðum hafa verið rannsakaðir hér á landi. Túngarðar, sem finna mátti við nær hvert býli áður fyrr, enda tekið fram í Jónsbók að „hver maður skal löggarð gera um töðuvöll sinn“ (Sigurður Þórarinnsson 1982:5), eru sennilega algengastir garða og all margir þeirra hafa verið rannsakaðir (sbr. tafla 1).

Í hinum fornu lögum Grágás og Jónsbók er t.d. að finna ákvæði um breidd og hæð löggarða og hvenær vinna við þá skyldi fara fram. Skyldu þeir vera fimm fet á þykkt niður við rót en þrjú fet efst. Hæð þeirra skyldi taka í öxl. Yfirfært í metra gerir þetta 1,25 – 1,50 m að neðan og 0,75 – 0,90 að ofan og ca. 1,5 – 1,6 m á hæð (Kristmundur Bjarnason 1979:34). Breidd Fornagarðs uppfyllir því ekki þessi ákvæði hinna fornu laga. Hins vegar fer hann mjókkandi eftir því sem ofar dregur í samræmi við lögin fornu.

Árið 1776 kom þúfnatilskipunin svokallaða (Sami 1978). Í henni var kveðið á um að girða skyldi öll tún torf- eða grjótgardi, verði því við komið. Hver bóndi átti að hlaða árlega sex faðma í grjótgardi eða átta í torfgardi, fyrir sig sjálfan og hvern verkfærann mann á bænum. Gardarnir áttu að vera tvær álnir (0,98 – 1,14 m) á hæð og tvær og hálf alin (1,23 – 1,43 m) á breidd eða þykkt að neðanverðu, að minnsta kosti. Fornigarur uppfyllir ekki heldur þessi ákvæði hvað breiddina varðar.

Um frekari lögboðnar skyldur manna í þessum efnum er vísað í aðrar heimildir svo sem Kristmund Bjarnason 1978 og Sigurð Þórarinnsson 1982.

7 Tilgáta um Fornagarð

Pegar loftmynd er skoðuð af svæðinu kemur vel í ljós hvernig Fornigarður skiptir sér skammt NNV af Strandarkirkju. Sá hluti hans sem liggur til SA, í átt að byggðinni í Selvogi, er greinilega miklu veigaminni og sennilega yngri en aðalgarðurinn. Það er tilgáta mín að

Mynd 12. Baðstofuhella fyrir miðri mynd. Horft til vesturs. Ljósm. BFE. (HQ-mynd nr. 26).

hinn eiginlegi Fornigarður, eða hvað hann gat hafa heitið í upphafi, hafi legið í boga frá Hlíðarvatni að ströndinni og sá hluti sem beygir til SV þar sem garðurinn skiptir sér, sé hluti af þessum upprunalega garði. Sagnir um að Fornigarður hafi legið utan um alla byggðina í Selvogi eru mögulega ungar og til komnar löngu eftir að upprunalegi garðurinn var gleymdur og Vogsósar fluttir á núverandi stað. Í fyrsta lagi er bogadreginn garðurinn líkur þeim túngörðum sem við þekkjum frá fyrstu öldum byggðar í landinu. Þannig voru túngarðarnir utan um landnámsbýlin, ef þeir voru til staðar yfirleitt. Síðar breyttust þeir í lögum og færðust gjarnan nær býlunum.

Munnmæli herma, eins og fram kom hér að framan, að upphaflega hafi Vogsósar staðið þar sem nú heitir Baðstofuhella austan við ósa Össins. Ef rétt er, getur Fornigarður vel hafa verið byggður utan um hinn upprunalega túngarð Vogsósa (sem var hugsanlega úr torfi og því algerlega horfinn). Garðurinn er þó nokkuð langt frá og umfangsmikill miðað við þá túngarða sem við þekkjum í dag.

Ef við hins vegar gefum okkur að garðurinn hafi verið sandvarnargarður utan um gömlu tún Vogsósa, getur þetta komið heim

og saman. Túnin lifðu bæinn og geta hafa verið nýtt löngu eftir að hann hafði verið fluttur. Það má ímynda sér að þegar sandáblástur var orðinn að vandamáli, líklega einhvern tímann upp úr 1100 AD skv. sniði (mynd 6 og 9), hafi túngarðurinn verið færður frá bæjarstæðinu svo hann mætti þjóna bæði sem túngarður og sandvarnargarður. Eftir að Vogsósar höfðu verið fluttir, ef svo var, missti garðurinn upphaflegt hlutverk sitt og þrjónað var við hann á kafla og hann tengdur þeim túngörðum sem voru utanum byggðina í Selvogi svo verja mætti bæði hana og gömlu túnin í kringum Baðstofuhelluna ágangi sandsins. Það var þó ekki sandurinn sem herjaði verst á svæðið við Baðstofuhelluna, það var sjórinn. Þar er nú aðeins ber klöppin eftir og engin ummerki um að þar hafi staðið fornbýli. Landbrotið er gríðarlegt á þessum stað og erfitt að gera sér grein fyrir því hvernig það hefur litið út við upphaf byggðar í landinu. Vitað er að allmargar eyjar hafi fyrrum verið í Ösnum, en eru nú flestar horfnar; geta þó kunnugir bent á, hvar þær hafa verið. Nöfn eyjanna voru Sandey, Grjótey, Húsey, Hrótey og Fagurey (Örnefnaskrá Vogsósa). Brýtur þar land enn.

8 Niðurstæða

Fornigarður er byggður einhvern tímann eftir 1104 AD. Um það leyti verður sandfok all áberandi á svæðinu og hlýtur það að hafa skapað ákveðin vandamál fyrir bændur þar. Til að verja tún frá þessum vágesti hefur mikill garður verið hlaðinn utan um tún Vogsósa þar sem hann stóð fyrst, eða þar sem nú heitir Baðstofuhella.

Nafnið Fornigarður er ekki ýkja gamalt og alls óvíst hvort garðurinn hafi haft nokkurt nafn í byrjun. Smám saman missir garðurinn þýðingu sína, kannski vegna þess að menn gáfust upp á vonlausri baráttunni við sandinn. Þó hefur honum verið haldið við með miklu minni tilkostnaði en áður. Grjóti hefur verið hrúgað upp eftir þörfum, en ekki vandað mikið til verksins enda ekki þörf á því.

Rannsóknin leiddi í ljós að garðurinn er að mestu leyti heill þar sem hann var skoðaður undir sandinum, þó eitthvað kunni að vanta upp á efsta hluta hans. Þannig má ganga út frá því sem vísu að garðurinn sé jafn vel á sig kominn annarsstaðar þar sem eins háttar til og á rannsóknarstaðnum, með nokkrum undantekningum. Suðurhluti hans er trúlega mest laskaður og hugsanlega mætti rekja garðinn eitthvað lengra í átt að sjónum en gert var nú og dregið er upp á myndum 2 og 3.

9 Heimildir

- Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson. „Dómhringasaga. Grein um fornleifa-skýringar.“ *Saga. Tímarit Sögufélags*. XXX 1992. Reykjavík 1992. Bls. 7-79.
- Árni Einarsson, Oddgeir Hansson & Orri Vésteinsson. „An Extensive System of Medieval Earthworks in Northeast Iceland.“ *Archaeologia Islandica* 2. Reykjavík 2002. Bls. 61-73.
- Bjarni F. Einarsson. „Jaðarbyggð á Eyjafjarðardal. Víkingaöldarabærinn Granastaðir.“ *Súlu XVI. Norðlenskt tímarit*. Sögufélag Eyfirðinga. Akureyri 1989. Bls. 22-77.
- Sami. *Tún- og varnargarður í Búrfelli, Grímsneshreppi, Árnessýslu*. Rannsóknarskýrsla. Handrit. Fornleifafræðistofan 1998.
- Sami. *Fornleifaskráning vegna mats á umhverfisáhrifum fyrirhugaðs Suðurstrandarveggar frá Þorlákshöfn að Grindavík og náma tengdum honum*. Viðbót: Heimreið að Vogsósum. Lokaskýrsla. Handrit. Fornleifafræðistofan. Reykjavík 2003.
- Bryndís G. Róbertsdóttir og Haukur Jóhannesson. „Prælagarður í Biskupstungum.“ *Náttúrufræðingurinn* 56. Reykjavík 1986. Bls. 213-234.
- Brynjúlfur Jónsson. „Rannsókn í Gullbringusýslu og Árnessýslu sumarið 1902.“ *Árbók Hins ísl. fornleifafélags 1903*. Reykjavík 1903. Bls. 31-51.
- Fornleifaskrá Íslands*. Fornleifafræðistofan.
- Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*. Fornleifanefnd – Þjóðminjasafn Íslands. Reykjavík 1990.
- Frásögur um fornaldarleifar 1817 – 1823*. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Reykjavík 1983.
- Guðmundur Ólafsson, Þorsteinn Vilhjálmsson og Þórir Sigurðsson. „Fornleifar á slóðum Stjörnu-Odda.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1991*. Reykjavík 1992. Bls. 77-124.
- Guðmundur Ólafsson og Kristinn Magnússon. Þvergarður, forn landamerkjagarður á Seltjarnarnesi. Rannsókn 14. september 1992. Rannsóknarskýrsla Þjóðminjasafns Íslands.
- Guðrún Sveinbjarnardóttir. *Rannsókn á Kópavogsspringstað*. Með viðaukum eftir Guðrúnu Larsen, E. Crowfoot og A. Oswald. Kópavogur 1986.
- Haraldur Matthíasson. Árnessýsla, Grímsnes og Biskupstungur. *Árbók Ferðafélags Íslands 1961*. Reykjavík 1961.
- Haukur Jóhannesson og Sigmundur Einarsson. „Krisuvíkureldar I. Aldur Ögmundarhrauns og miðaldalagsins.“ *Jökull*, nr. 38. Reykjavík 1988. Bls. 71-85.
- Helgi Þorláksson. „Mannvirkið í Reyðarvatnsósi.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1988*. Reykjavík 1989. Bls. 5-28.
- Angantýr H. Hjálmarsson og Pálmi Kristjánsson. Örnefnalýsing Saurbæjarhrepps. Akureyri 1957.
- Íslendinga Sögur*. Fyrra bindi. Eyrbyggja Saga. Reykjavík 1985.
- Íslenskt fornbréfasafn*. II. bindi 1253 – 1350. Kaupmannahöfn 1893.
- Jóhann Helgason. „Fornminjar á Seltjarnarnesi: Þvergarður á Valhúsahæð.“ *Eyjar í eldhafi*. Safn greina um náttúrufræði. Afmælisrit til heiðurs Jóni Jónssyni fil. lic. jarðfræðingi 85 ára þann 3. október 1995. Reykjavík 1995. Bls. 151-158.
- Jón Jónsson. „Bjarnagarður í Landbroti.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1982*. Reykjavík 1983. Bls. 181-186.
- Sami. „Rústirnar við Réttarfell og Leiðólfsfell.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1985*. Reykjavík 1986. Bls. 129-135.
- Kålund, P.E. Kristian. *Íslenzkir Sögustaðir III*. Norðlendinga fjórðungur. Reykjavík 1986.
- Kristján Eldjárn. „Merkilegar girðingar á Melanesi á Rauðasandi.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1964*. Reykjavík 1965. Bls. 88-93.
- Sami. „Skagagarður - fornmannaverk.“ *Árbók Ferðafélags Íslands 1977*. Landið og heimahagar. Reykjavík 1977. Bls. 107-119.

- Sami. „Papey. Fornleifarannsóknir 1967 – 1981.“ Guðrún Sveinbjarnardóttir bjó til prentunar og samdi viðauka. *Árbók Hins ísl. fornleifafélags* 1988. Reykjavík 1989.
- Kristmundur Bjarnason. *Saga Dalvíkur 1*. Dalvíkurbær 1978.
- Landmælingar Íslands. Íslandskort. CD Rom. Reykjavík 2003.
- Margrét Hermanns-Auðardóttir. *Íslands tidiga bosättning*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 1. Reykjavík 1989.
- Margrét Ólafsdóttir. *Hvers vegna hlóðu menn Bjarnagarð?* B.S. ritgerð. H.Í. Jarð- og landfræðiskor. Handrit. Reykjavík 2002.
- Mjöll Snæsdóttir. „Kirkjugarður að Stóruborg undir Eyjafjöllum.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags* 1987. Reykjavík 1988. Bls. 5-40.
- Orri Vésteinsson. „Kirkja og kirkjugarður í Nesi við Seltjörn.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags* 1995. Reykjavík 1997. Bls. 99-122.
- Páll Sigurðsson frá Lundi. Tveir garðar fornir í Fljótum. Fólk og fróðleikur. Sögufélag Skagfirðinga. 1979.
- Sigurður Vigfússon. „Rannsókn um Vestfirði 1882 einkannlega í sambandi við Gísla Súrssonar sögu.“ *Árbók Hins ísl. fornleifafélags* 1883. Reykjavík 1884.
- Sigurður Þórarinnsson. „Þjórsárdalur och dess förödelse.“ *Forntida gårdar i Island*. Red. Mårten Stenberger. København 1943. Bls. 8-52.
- Sami „Bjarnagarður.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags* 1981. Reykjavík 1982. Bls. 5-39.
- Steinunn Kristjánsdóttir „Fornleifarannsókn á Geirsstöðum í Hróarstungu.“ *Múlaping 24*. Egilsstaðir 1997.
- Sturða Friðriksson. „Línakrar á Bergþórshvoli.“ *Eldur er í Norðri*. Afmælisrit helgað Sigurði Þórarinssyni sjötugum 8. janúar 1982. Reykjavík 1982.
- Sveinbjörn Rafnsson. *Byggðaleifar á Hrafnkelsdal og á Brúardölum*. Rit Hins ísl. fornleifafélags. Reykjavík 1990.
- Sýslu- og sóknarlýsingar*. Árnessýsla. Svavar Sigmundson sá um útgáfuna. Reykjavík 1979.
- Örnefnaskrá. Herdísarvík. Handrit. Örnefnastofnun.
- Örnefnaskrá. Stóra- og Minni Vatnsleysa. Handrit. Örnefnastofnun.
- Örnefnaskrá. Sælingsdalstunga. Svör við spurningum. Handrit. Örnefnastofnun.
- Örnefnaskrá. Vogsósar. Handrit. Örnefnastofnun.

Tafla 1. Rannsakaðir garðar

Gaður	Gafim?	Hlutverk	Efni	Aldur	Aldursgr	Héimild
Í Haukadal	Nei	Varnargarður	Torf og grjót	Forn	Ágiskun	Sigurður Vigfússon 1884
Stöng	Já	Túngarður	Torf	11. öld?	Gjóska	Sigurður Þórarinnss. 1982
Stórhólshlíð	Já	Túngarður	Torf	10. öld	Gjóska	Sigurður Þórarinnsson 1943
Á Melanesi	Nei	Akurgirðing?	Grjót	Forn?	Ágiskun	Kristján Eldjárn 1965
Skagagarður	Nei	Vörslugarður?	Grjót og torf	Ævafor?	Áætlað	Kristján Eldjárn 1977
Sveitarlangur	Nei	Göngugarður	? ⁴	Forn	Ágiskun	Kristmundur Bjarnason 1978

² Ég tel engar líkur á því að garðarnir á Melanesi á Rauðasandi í Barðastrandasýslu, séu akurgirðingar. Garðarnir minna mjög á garða ýmiskonar við útræði svo sem á Snæfellsnesi (Bjarni F. Einarsson 1997) og Reykjanesi og tengjast útræði og sjósókn. Eitt einkenni slíkra garða við útræðin er að þeir eru nær ævinlega gerðir úr grjóti einu saman. Þeir voru notaðir til að þurrka fisk, afmarka dálitla túnbleðla eða sólþurrkunarreiti við þurrabúðir, eða til annarra þarfa svo sem túngarðar, landamerki, skipagarðar o. fl.

³ Átt er við að hann hafi verið til að verja tún og akra bænda frá ágangi skepna. Garðurinn hefur ennig verið talinn göngugarður og garður til að afmarka akurgerði og hof, sem er ímyndun ein.

⁴ Af ljósmynd að dæma (Kristmundur Bjarnason 1978:37) virðist garðurinn vera úr grjóti og torfi.

Völugarður	Nei	Afréttargarur	?	Forn	Ágiskun	Páll Sigurðsson 1979
Blákápugarður	Nei	Landamerki	Torf?	Forn	Ágiskun	Páll Sigurðsson 1979
Bjarnagarður	Já	Vörslugarður ⁵	Fokmold	Um 1200	Gjóska	Sigurður Þórarinnsson 1982. Jón Jónsson 1983
Bergþórshvoll	Já	Túngarður	Torf	12. öld	Gjóska	Sturla Friðriksson 1982
Í Hróðnýjarmýri	Já	? ⁶	Torf	12. öld	Gjóska	Jón Jónsson 1986
Þrælagarður	Já	Landamerki ⁷	Torf	10. öld	Gjóska	Bryndís G. Róbertsd. o. fl. 1986 Brynjúlfur Jónsson 1894
Kópavogur	Já	Túngarður ⁸	Torf og grjót	15. öld?	Jarðlagask.	Guðrún Sveinbjarnard. 1986:39-40
Kópavogur	Já	Túngarður ⁹	Torf og grjót	15. öld	Ágiskun	Guðrún Sveinbjarnard. 1986:76-77
Í Húshólma	Já	Túngarður?	Torf ¹⁰	9. öld	Gjóska	Haukur Jóhannesson o. fl. 1988
Stóraborg	Já	Kirkjugarður	Torf og grjót ¹¹	17. öld	Heimildir	Mjöll Snæsdóttir 1988
Við Reyðarvatn	Nei	Silungagarður	Grjót	12. öld	Heimildir	Helgi Þorláksson 1989
Papey	Já	Landamerki	Torf (mold)	10. öld	Gjóska	Kristján Eldjárn 1989
Papey	Já	Túngarður	Torf (mold)	10. öld	Gjóska	Kristján Eldjárn 1989
Granastaðir	Já	Túngarður	Torf	10. öld	Gjóska	Bjarni [F.] Einarsson 1989
Herjólfssalur	Já	Aðhald (kví)	Torf	10. öld	Gjóska	Margrét Hermanns-Audardóttir 1989
Bakkastaðir	Já	Túngarður	Torf	12. öld	Gjóska	Sveinbjörn Rafnsson 1990
Við Faxagil	Já	Túngarður	Torf	10-11. öld	Gjóska	Sveinbjörn Rafnsson 1990
Í Flatey	Já	Túngarður	Torf	12. öld	Gjóska	Guðmundur Ólafsson o.fl. 1992
Belgsholt	Já	Kirkjugarður ¹²	Grjót og torf	16. öld	Áætlað	Adolf Friðriksson o. fl. 1992
Gerði	Já	Heygarður ¹³	Torf	?	-	Adolf Friðriksson o. fl. 1992
Heynes	Já	Túngarður ¹⁴	Torf	Ca. 1500	Áætlað	Adolf Friðriksson o. fl. 1992
Stafn	Já	Túngarður	Jarðvegur	10.-11. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Hringanes	Já	Túngarður	Torf	10.-14. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Öxl	Já	Túngarður	Torf	10.-12. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Kolgrífmastaðir	Já	Túngarður	Torf og grjót	11. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Svartibakki	Já	Túngarður	Torf	12.-13. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Tinnársel	Já	Túngarður	Torf	10.-13. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Hólakot	Já	Túngarður	Torf	12.-13. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Einarilækur	Já	Túngarður	Torf	10.-11. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Húsatóftir	Já	Túngarður	Torf og jarðv.	12. öld	Gjóska	Guðrún Sveinbjarnardóttir 1992
Þvergarður	Já?	Landamerki ¹⁵	Grjót og torf	10.-11. öld	Gjóska	Jóhann Helgason 1995 ¹⁶

⁵ Til varnar búsmala úr vestri. Síðar hefur garðurinn verið notaður sem göngugarður. Ég tel til greina koma að garðurinn hafi verið til að varna uppblæstri, hefta sandfok eða aur.

⁶ Hróðnýjarmýri er í Skaftártungum, undir Réttarfelli. Garðurinn gæti vel verið afréttargarður, enda um markt líkur Völugarði.

⁷ Einnig talinn geta verið hagagarður.

⁸ Um hleðsluna og efnið í garðinum er stendur: „...að ekki var um eiginlega hleðslu að ræð (sjá lóðskurð E-F), heldur var steinum hröglad saman með torfi á milli.“ (Guðrún Sveinbjarnard. 1986:39).

⁹ Um þennan garð stendur: „Ytri brún garðsins var fyrrnefnd hleðslubrún, en sú innri var uppbyggð úr grjóthröngli, torfi og mold.“ (Guðrún Sveinbjarnard. 1986:77).

¹⁰ Grjót sást á stöku stað.

¹¹ Aðeins einn veggur (leifar veggs) var úr grjóti, aðrir úr torfi einu saman. Snið ekki birt.

¹² Var talinn dómhringur fyrir rannsókn. Innan garðsins fundust beinaleifar úr manni.

¹³ Var talinn dómhringur fyrir rannsókn. Í garðhleðslunni fannst landnámslagið svokallaða (871-72). Því er líklegt að hann sé ekki yngri en frá miðöldum (mín alyktun)?

¹⁴ Var talinn lögrétta fyrir rannsókn. Höfundar telja garðinn tengjast einhverri ræktun.

¹⁵ Höfundur telur líkur á að garðurinn hafi upphaflega verið til að girða af nesið vegna beitara. Nokkur dæmi eru um garða hér á landi, sem girða af nes, sbr. Skagagarðinn hér að ofan. Fleiri svipaða garða má nefna svo sem garð þvert yfir Hrísey í Eyjafirði og garð yfir lítið nes í landi Einarslóns Syðra á utanverðu Snæfellsnesi (fornleifar nr. 66. Bjarni F. Einarsson 1997).

¹⁶ Í garðinn var grafið þann 14. september 1992 og skýrsla til á Þjóðminjasafni (Guðmundur Ólafsson og Kristinn Magnússon 1992).

Geirsstaðir	Já	Túngarður	Torf og grjót		Gjóska	Steinunn Kristjánsdóttir 1997
Nes	Já	Kirkjugarður	Grjót	18. öld	Heimildir	Orri Vésteinsson 1997
Búrfell	Já	Varnargarður	Aur og áfok	1500-1918	Gjóska	Bjarni F. Einarsson 1998
Vatnsendi	Já	Túngarður	Grjót	18. öld	Áætlað	Bjarni F. Einarsson 2000
Á Fljótsheiði	Nei	Landamarkio.fl.	Torf	Forn	Ágiskun	Árni Einarsson 2002
						Kålund, P.E.Kristian 1986

Tæknilegar upplýsingar

Rannsóknarstaður:

Fornigarður. Rúst nr. 22 í Ölfusi, Árnessýslu.

Verkkaupandi:

Vegagerðin, Reykjavík.

Ábyrgðaraðili og stjórnandi:

Bjarni F. Einarsson, Fornleifafræðistofunni.

Leyfi fornleifanefndar:

8. júlí 2003.

Starfsmenn:

Bjarni F. Einarsson, stjórnandi.
Kristján Mímisson, fornleifafræðingur.

Forvarsla:

Engin.

Rannsóknartími:

Frá 8 – 18/7 2003.

Hnitakerfi:

Eigið.

Hæðarkerfi:

Eigið.

Grafinn flötur:

18 fermetrar og ca. 14,75 rúmmetrar.

Geymsla gagna:

Frumgögn (frumteikningar) munu verða færð Fornleifavernd ríkisins til geymslu.

Appendix: Aldur Fornagarðs í landi Strandar og Vogsósa í Selvogi út frá gjóskulögum. Bryndís G. Róbertsdóttir land- og jarðfræðingur.

Skrár:

Litskyggnuskrá

Stafrænar myndir

HQ-myndir

Aldur Fornagarðs í landi Strandar og Vogsósa í Selvogi út frá gjóskulögum

Bryndís G. Róbertsdóttir
land- og jarðfræðingur

**Unnið að beiðni
Fornleifafræðistofunnar
fyrir Vegagerðina**

Reykjavík 2004

INNGANGUR

Að beiðni Fornleifafræðistofunnar, fyrir hönd Vegagerðarinnar, tók höfundur að sér að aldursgreina Fornagarð í Selvogi út frá þekktum gjóskulögum.

Fornleifafræðistofan hefur unnið að fornleifaskráningu vegna mats á umhverfisáhrifum Suðurstrandarveggar frá Þorlákshöfn að Grindavík undanfarin ár. Lokaskýrsla verksins kom út í fyrra (Bjarni F. Einarsson 2003). Í framhaldi af því tók stofan að sér ítarlegri rannsókn á Fornagarði í Selvogi, því fyrirhugaður vegur mun liggja þvert í gegnum garðinn í landi Strandar í Selvogi.

Bjarni F. Einarsson, fornleifafræðingur á Fornleifafræðistofunni, óskaði eftir því við höfund sumarið 2003, að hann aldursgreindi garðinn út frá þekktum gjóskulögum.

Höfundur fór á vettvang 18. júlí 2003 og skoðaði snið sem Bjarni F. Einarsson og Kristján Mímisson, fornleifafræðingar, höfðu grafið í gegnum garðinn. Greinargerð þessi um aldur Fornagarðs, sem unnin var vorið 2004, verður fylgirit við skýrslu Bjarna F. Einarssonar um rannsókn á Fornagarði í Selvogi.

FYRRI RANNSÓKNIR Á GJÓSKULÖGUM Í SELVOGI OG NÁGRENNI

Ekki hafa farið fram kerfisbundnar rannsóknir á gjóskulögum í Selvogi eða nágrenni. Í þessari greinargerð verður því að raða saman bútum úr rannsóknum margra jarðfræðinga til að átta sig á hvaða gjóskulög er líklegt að finna í Selvogi.

Gjóskulög sem vænta má að finnast í Selvogi eiga flest upptök sín á eystra gosbeltinu og hefur eldstöðin Katla í Mýrdalsjökli verið þar virkust. Einnig má búast við gjósku úr eldgosum sem orðið hafa í sjó skammt undan Reykjanesi, en eldstöðvarnar eru á vestasta hluta Reykjanes-Langjökuls gosbeltisins.

Gjóskurannsóknir á eystra gosbeltinu. Gjóskurannsóknir á eystra gosbeltinu eiga sér langa sögu, eða allt frá því Sigurður Þórarinnsson hóf gjóskurannsóknir hér á landi á fjórða áratug síðustu aldar. Rannsóknir hans beindust í upphafi að gjósku úr Heklu, en fljótlega bættist Katla við. Í bókinni "Heklueldar" birtir Sigurður Þórarinnsson (1968) fjölda úrbreiðslukorta af Heklugjósku frá sögulegum tíma. Hér verður stuðst við útbreiðslukort hans af gjósku úr Heklugosinu 1104. Guðrún Larsen bættist síðan í rannsóknahópinn á áttunda áratugnum. Hún hefur á síðari árum einkum einbeitt sér að rannsóknum á gjósku úr eldstöðvakerfunum Kötlu, Veidivötnum og Grímsvötnum og gefið út fjölda greina á því sviði. Hér verður einkum stuðst við útbreiðslukort Guðrúnar Larsen (1978, 2000) af gjóskulögum úr Kötlu. Guðrún hefur einnig kortlagt mjög ítarlega báða hluta Landnámlagsins frá 870, en upptök lagsins eru á Torfajökuls- og Veidivatnaeldstöðvakerfunum (Guðrún Larsen 1984).

Gjóskurannsóknir á Reykjanes-Langjökulsgosbelti. Gunnar Ólafsson (1983) hóf fyrstu kerfisbundnu rannsóknina á gjóskulögum á Reykjanesskaga. Hann kannaði upptök og útbreiðslu gjóskulags sem talið var frá miðöldum (nefnt Miðaldalagið) og fundist hafði í jarðvegssniðum í Reykjavík og nágrenni. Rannsóknasvæðið var Reykjanesskagi, fyrir Hvalfjörð og út á Akranes og allt austur í Ölfus. Magnús Á. Sigurgeirsson (1992) hélt áfram þeim rannsóknum sem Gunnar hóf, og jók mikið við þær í tengslum við M.S. verkefni sitt.

Hann einbeitti sér að rannsóknnum á gjóskulögum sem áttu upptök sín á Reykjanesinu sjálfu, suðvestasta hluta Reykjanesskagans. Hann fann alls 10 gjóskulög og tvo gíga sem mynduðust í eldgosum í sjó við Reykjanes. Gjóskulögunum skipti hann í 4 gosskeið, og voru flest gjóskulögin eða sex frá yngsta gosskeiðinu á 13. öld. Hann mældi gjóskulög í 37 sniðum á Reykjanesskaga og nágrenni. Í umfjöllun hér á eftir verður sérstaklega stuðst við snið hans við Hrauk í Selvogi og í Herdísarvík, en þau eru næst Fornagarði.

Gjóskurannsóknir höfundar á Suðurlandsundirlendi og afréttum. Höfundur hefur unnið að kerfisbundnum rannsóknum á gjóskulögum á Suðurlandsundirlendi og afréttum allt frá 1988. Mæld hafa verið um 300 snið vítt og breitt um svæðið, og verða gögnin notuð í M.S. ritgerð höfundar, sem fjalla mun um gossögu Heklu á forsögulegum tíma og gjóskutímatal fyrir Suðurlandsundirlendi. Rannsóknasvæðið hefur með tímanum teygst út á austanverðan Reykjanesskaga og allt upp í Hvalfjörð. Höfundur er því kominn nokkuð áleiðis með að tengja saman gjóskulög yfir bæði gosbeltin. Í skýrslu þessari mun ég nota óbirt gögn mín úr sniðum á Suðurlandsundirlendi, og þá sérstaklega úr sniðum í Flóa, Ölfusi og Selvogi til að túlka gjóskulög í sniðinu undir Fornagarði.

LÝSING Á GJÓSKULÖGUM Í SELVOGI OG NÁGRENNI

Gjóskulög hafa margs konar einkenni sem nota má til að þekkja þau í sundur. Þau helstu eru útlit, efnafræðileg einkenni og afstaða til annarra gjóskulaga. Helstu útlitseinkenni gjóskunnar eru litur, litabreytingar, kornagerð, kornastærð, magn og gerð kristalla og bergbrota í gjósku, lagskipting, lóðgreining og þykkt gjóskulaga (Guðrún Larsen 1996).

Hér verður í stuttu máli lýst útbreiðslu og helstu einkennum þeirra 8 gjóskulaga frá sögulegum tíma sem einhverjar líkur eru á að finna í Selvogi.

Kötlugos 1918. Ekki hefur enn verið gefið út heildarkort yfir útbreiðslu gjóskunnar sem féll í þessu gosi. Kort Guðrúnar Larsen (1978) nær vestur að Ytri-Rangá, en þar er gjóskan komin niður í 1 cm þykkt. Höfundur hefur mælt fjölda sniða í mýrum í Arnassýslu og virðist gjóskan hafa varðveist í sumum þeirra, en ekki nærri því öllum. Gjóskan hefur fundist í flestum sniðum í Flóa, undir Ingólfsfjalli, í landi Árborgar, og við Gljúfurárholt í austanverðu Ölfusi. Á þessu svæði er lagið 0,2-0,6 cm að þykkt. Lagið er ekki vel varðveitt, það er oft í stökum flekkjum eða sköflum. Magnús Á. Sigurgeirsson (1992) hefur hvergi fundið lagið í sniðum sínum á Reykjanesskaga. Austustu snið hans við suðurströndina eru í Herdísarvík og við Hrauk í Selvogi og þar finnst lagið ekki. Höfundur hefur hvergi fundið lagið í sniðum sínum í Mosfellssveit, Kjalarnesi og Kjós. Lagið virðist því þynnast hratt í vesturátt í Ölfusi, svo höfundi finnst líklegt að það finnst aðeins í bestu sniðum í Selvogi. Það má búast við að sandfok hafi víða eyðilagt efri hluta sniða í Selvogi. Gjóskulagið er dæmigert Kötlulag, svart og fínsöndugt.

Kötlugos 1721. Samkvæmt útbreiðslukorti Guðrúnar Larsen (1978) ætti gjóskulagið að vera um 1 cm þykkt við Selfoss, en eitthvað þynnra úti í Selvogi. Höfundur hefur fundið lagið í langflestum sniðum í Grímsnesi og Grafningi og er það 0,1-0,3 cm að þykkt (Bryndís G. Róbertsdóttir 1998). Höfundur hefur ekki fundið lagið í Ölfusi eða vestar. Lagið finnst hvergi í sniðum Magnúsar Á. Sigurgeirssonar (1992) á Reykjanesskaga. Hugsanlegt er að vottur af laginu (0,1-0,3 cm) sé í sniðum við Egilsstaði og Vola í Villingaholtshreppi í Flóa, en það verður einungis staðfest með efnagreiningum. Lagið hefur ekki fundist í öðrum sniðum í Flóa. Höfundur telur litlar líkur á að lagið finnst í Selvogi, en vill þó ekki alveg útiloka það við bestu varðveisluskilyrði.

Kötlugos ~1500. Þykktarás lagsins liggur um Landeyjar í vestur frá Kötlu. Lagið þynnist í vestur eftir suðurströndinni og samkvæmt útbreiðslukorti Guðrúnar Larsen (1978) ætti það að vera um 2-4 cm í neðanverðum Flóa og um 2 cm úti í Selvogi. Lagið er mjög áberandi í öllum sniðum höfundar í lágsveitum Árnes- og Rangárvallasýslu og einnig á austanverðum Reykjanesskaga og í Reykjavík og nágrenni (Magnús Á. Sigurgeirsson 1992, Magnús Á. Sigurgeirsson & Markús A. Leosson 1993). Í sjö sniðum höfundar í Flóa voru gerðar 45 mælingar á laginu og 80% mælinga liggja á þykktarbilinu 1,0-3,5 cm. Lagið var mælt í 4 sniðum vestan Ölfusár, undir Ingólfsfjalli, í landi Árborgar, við Gljúfurárholt, Þurá og Breiðabólstað. Lagið var þar á bilinu 0,5-3,2 cm. Almennt má segja að lagið sé frekar misþykkt í sniðum í lágsveitum Árnessýslu, en mjög áberandi vegna þykktar sinnar. Lagið finnst örugglega í Selvogi, því það er í sniðum Magnúsar Á. Sigurgeirssonar (1992) við Hrauk í Selvogi og í Herdísarvík.

Gos undan Reykjanesi ~1226 (Miðaldalagið). Í tengslum við fornleifauppgröft í Kópavogi var Gunnar Ólafsson (1983), jarðfræðingur, fenginn til að kanna upptök og úrbreiðslu gjóskulags sem talið var frá miðöldum og hafði fundist í Reykjavík og nágrenni. Hann mældi lagið í einum 20 sniðum víðs vegar um Reykjanesskagann. Magnús Á. Sigurgeirsson (1992, 1995), jarðfræðingur, hélt síðan áfram verki Gunnars og mældi lagið í fleiri sniðum og teiknaði útbreiðslukort af því. Jafnþykktarlínur Miðaldalagsins benda til þess að upptök gossins hafi verið í sjó skammt undan Reykjanesi, sennilega 2-3 km undan landi. Samkvæmt útbreiðslukortinu ætti Miðaldalagið að vera á bilinu 0,5-1,0 cm í Selvogi. Magnús fann lagið í sniðum sínum í Herdísarvík og við Hrauk í Selvogi, svo öruggt er að það finnst í Selvogi. Höfundur hefur fundið lagið á tveimur stöðum í Ölfusi, við Þurá (0,2 cm) og undir Ingólfsfjall, í landi Árborgar, (0,5 cm). Höfundur telur líkindi fyrir því að finna vott af laginu austan Ölfusár, og þá helst í neðanverðum Flóa. Miðaldalagið er ekki eins kolsvart og Kötlulögin, frekar dökkgrátt. Það er einnig áberandi grófara en Kötlulögin, og því oft hægt að greina það frá Kötlulögum á kornastærð.

Heklugos 1104. Samkvæmt útbreiðslukorti Sigurðar Þórarinssonar (1968) þá virðist ljósa gjóskulagið frá Heklugosinu 1104 ekki finnast vestar en í Skálholti í Biskupstungum. Höfundur hefur fundið Heklu 1104 neðst í Gnúpverjahreppi og Biskupstungum. Þar er lagið á bilinu 0,1-0,5 cm, en algengasta þykkt er 0,3-0,4 cm. Á undanförunum árum hefur höfundur fundið vott af laginu víða í Grímsnesi og einnig á Þingvöllum. Það kom verulega á óvart að finna Heklu 1104 úti í Selvogi, höfundur hafði ekki gert ráð fyrir því að lagið fyndist vestar en í neðanverðu Grímsnesi.

Kötlu-Eldgjárgos 934. Guðrún Larsen (1996, 2000) hefur kortlagt útbreiðslu gjóskunnar. Kort hennar nær vestur að Þjórsá í uppsveitum Suðurlands, en í lágsveitum aðeins að Markarfljóti. Því er erfitt að átta sig á hvaða þykktir eru líklegar í Selvogi. Í sniðum höfundar undir Ingólfsfjalli, í landi Árborgar, og við Gljúfurárholt í Ölfusi er þykkt lagsins á bilinu 0,1-0,3 cm. Magnús Á. Sigurgeirsson (1992) hefur ekki fundið lagið í sniðum sínum við Hrauk í Selvogi og í Herdísarvík. Því má búast við að lagið sé ekki áberandi í Selvogi.

Kötlugos ~920. Ekki hefur verið gefið út útbreiðslukort fyrir þetta gjóskulag úr Kötlu, en lagið finnst víða á Suðurlandsundirlendi og allt til Reykjavíkur (Guðrún Larsen 1978). Gjóskulagið er áberandi í Flóanum. Í sniðum höfundar undir Ingólfsfjalli, í landi Árborgar, og við Gljúfurárholt í Ölfusi er þykkt lagsins á bilinu 0,2-0,5 cm. Magnús Á. Sigurgeirsson (1992) hefur ekki fundið lagið í sniðum sínum við Hrauk í Selvogi og í Herdísarvík. Því má búast við að lagið sé ekki áberandi í Selvogi. Gjóskulagið er dæmigert Kötlulag, kolsvart að lit. Gjóska úr Kötlugosinu ~920 er ívið grófari en Kötlu- og Eldgjárgjóska frá 934.

Gos á Veiðivatna- og Torfajökulssvæði ~870 (Landnámslagið). Landnámslagið er eitt mikilvægasta leiðarlag gjóskutímatafs á Íslandi. Lagið er tvílið á Suður- og Suðvesturlandi, og því mjög auðþekkjanlegt. Neðri hlutinn er grá- eða gulhvítur, en sá efri grágrænn og einkennist af aragrúa tærra kristalbrota. Guðrún Larsen (1984, 1996) hefur kortlagt báða hluta lagsins. Samkvæmt útbreiðslukortum ætti ljósi hluti Landnámslagsins að vera innan við 0,5 cm í Selvogi og sá dökki svipaður að þykkt. Í sniðum höfundar undir Ingólfsfjalli, í landi Árborgar, og við Gljúfurárholt í Ölfusi er heildarþykkt Landnámslagsins á bilinu 0,9-1,5 cm, og ríflega helmingur mælinga 1,4 cm. Þegar kemur vestur að Þurá í Ölfusi hefur lagið þynnst og er 0,6-0,8 cm. Í sniði vestan Nessels í Selvogi er heildarþykkt lagsins 0,7-0,8 cm, en þar af er ljósi hlutinn 0,2-0,3 cm.

SNÍÐ UNDIR FORNAGARÐI

Höfundur byrjaði á því að skoða þversniðið sem búið var að grafa í gegnum garðinn, en teikningu af því má sjá í skýrslu Bjarna F. Einarssonar hér að framan. Þar sem illa gekk að finna gjóskulög í sniðinu, fór höfundur að leita að betra sniði. Í botni skurðarins sem grafinn var í gegnum Fornagarð hafi orðið eftir stór hraunhella, sem var neðst úr garðinum og óhreyfð. Höfundur gróf niður með henni að vestanverðu og kom þar niður í fok og undir því góðan jarðveg, þar sem fundust mörg og vel varðveitt gjóskulög. Þó að rannsóknin snerist eingöngu um gjóskulög frá sögulegum tíma, ákvað höfundur að mæla allt sniðið, alveg niður á hraunhelluna og fylgir sniðið með greinargerðinni.

Gjóskulögin í sniðinu sem lýst verður hér á eftir hafa ekki verið efnagreind, svo túlkun á þeim byggir á áralangri reynslu höfundar af greiningu gjóskulaga á Suðurlandsundirlendi. Jarðfræðingarnir, Guðrún Larsen og Jón Eiríksson voru svo vinsamleg að skoða fyrir mig nokkur sýni í smásjá með áfallandi ljósi, til að staðfesta enn betur greiningu mína á sögulega hlutanum.

Botn Fornagarðs. Hraungrýti úr Selvogsheiðarhrauni.

Fok undir garðinum. Þykkt foksins er 20,25 cm. Efst er hreinn foksandur, án jarðvegs. Síðan tekur við laus sandur sem er aðeins moldarlitaður, en jarðvegurinn er ekki jafndreifur um sandinn, er frekar í lögum eða linsum. Undir lausa sandinum tekur við blanda af foksandi og jarðvegi, sem er sums staðar lagskipt, sérstaklega neðan til. Lagmót foksins við hreina jarðveginn undir eru mjög bylgjött og jafnvel í púlsum. Gjóskulagið Hekla 1104 fylgir einnig þessum bylgjum. Það hve lagmótin við fokið eru bylgjött, bendir til að fokið hafi sest til í rólegu umhverfi, og ekkert rof hafi átt sér stað á svæðinu í byrjun. Sýni var tekið úr neðstu foklinsunni í þversniðinu. Guðrún Larsen og Jón Eiríksson skoðuðu sýnið í smásjá til að ganga úr skugga um hvort í því gæti verið gjóska úr Miðaldalaginu frá 1226. Lagið finnst ekki í sniðinu, en á að vera greinilegt í Selvogi. Gjóska úr Miðaldalaginu fannst ekki í sýninu, fokið var dæmigert fjöruefni með mjög núin korn.

Jarðvegur. Þykkt jarðvegs er 0,3 og 0,8 cm. Hér finnst ekkert fok í jarðveginum.

Hekla 1104 AD. Þykkt lagsins er 0,2 og 0,5 cm. Lagið er samfelldt og sést vel í sniðinu, en er aðeins smitað út í jarðveg, eins og algengt er um mjög fínkorna gjóskulög í þurrlandissniðum. Sýni var tekið úr laginu og skoðaði Guðrún Larsen það í smásjá. Í sýninu var mikið af súru gleri. Að finna öll ljósu gjóskulögin; Heklu 1104, ljósa hluta Landnámslagsins og Heklu-Önnu 2540 ára, í einu samfelldu sniði með viðeigandi gjóskulögum á milli, staðfestir að Hekla 1104 er rétt greind.

Jarðvegur. Þykkt dökkbrúna jarðvegsins er 3,2 cm. Jarðvegur milli Heklu-1104 og lagsins með óvissan uppruna er hér mældur í tvennu lagi, því það eru greinileg litaskil í honum.

Jarðvegur. Þykkt millibrúna jarðvegsins er 2,2 cm.

Lag með óvissan uppruna. Þykkt lagsins er 1,2 og 1,3 cm. Lagið er dökkryðbrúnt að lit og frekar samlitt jarðvegi. Lagið ekki alveg samfelld og sést ekki mjög vel. Sýni var tekið úr laginu og skoðaði Guðrún Larsen það í smásjá. Í sýninu var nokkuð af plagiklas kristöllum, sem útilokuðu að lagið væri ættað frá Kötlu. Ekkert er vitað um uppruna lagsins og þarf að efnagreina sýni úr því til að fá vitneskju um upprunann.

Jarðvegur. Þykkt grábrúna jarðvegarins er 3,5 cm.

Katla ~920 AD/Katla-Eldgjá 934 AD. Þykkt lagsins er 2,0 cm. Lagið er dökkryðbrúnt að lit, og er hvorki samfelld né greinilegt í sniðinu. Sýni var tekið úr laginu. Guðrún Larsen skoðaði það í smásjá og staðfesti Kötluuppruna sýnisins. Það er hugsanlegt að bæði Katla ~920 og Katla-Eldgjá 934 séu í þessu sniði og liggi það þétt saman að ekki verði greint á milli þeirra. Það er þekkt víðar að lögin liggi það þétt saman að þau séu mæld sem eitt lag. Slíkt kom í ljós við efnagreiningu á gjóskulagi úr sniði í Grafningi, sunnan Þingvallavatns (Haflíði Haflíðason o.fl. 1992). Í næsta gjóskulagi fyrir ofan Landnámslagið fundust 2 glergerðir, sem samsvöruðu sitt hvoru Kötlu-laginu, Kötlu ~920 og Kötlu-Eldgjá 934. Í sniðum höfundar undir Ingólfsfjalli, í landi Árborgar, og við Gljúfurárholt í Ölfusi finnast bæði Kötlu-lögin, en þykkt jarðvegsins á milli þeirra er ekki mikil, á bilinu 0,4 - 1,0 cm. Því má búast við að lögin geti legið saman í Selvogi.

Jarðvegur. Þykkt jarðvegs er 1,0 cm.

Veiðivötn/Torfajökull 870 AD (Landnámslagið). Heildarþykkt lagsins er 1,3 cm. Veiðivatnagjóskan í grágræna, efri hluta lagsins er 1,0 cm, en ljósa Torfajökulsgjóskan í neðri hlutanum er 0,3 cm. Lagið er frekar samlitt jarðveginum og sést því ekki vel. Það er helst ljósi hluti lagsins sem sker sig úr jarðveginum. Lagið er nokkuð samfelld í sniðinu. Sýni var tekið úr laginu.

Jarðvegur. Þykkt jarðvegsins, sem er frekar grábrúnn, er 3,2 og 4,0 cm.

Katla-Ármann 2025 ára. Þykkt lagsins er 2,5 cm og 2 x 4,0 cm. Lagið er dökkryðbrúnt að lit og greinilegasta lagið í sniðinu. Sýni var tekið úr laginu.

Jarðvegur. Þykkt jarðvegs er 0,3 cm. Það reyndist erfitt að finna jarðveg á milli gjóskulaganna.

Hekla-Anna 2540 ára. Þykkt lagsins er almennt um 1,0 cm. Lagið er gulbrúnt að lit og mjög fínkorna. Lagið sést mjög vel, því gulbrúni liturinn sker sig vel úr dökku gjóskulögunum fyrir ofan og neðan lagið. Vegna þess hve lagið er fínkorna, hefur það smitast nokkuð út í jarðvegin og mælist því vafalaust þykkara en það er í raun. Sýni var tekið úr laginu. Lagið er eitt af fáum forsögulegum leiðalögum sem finna má um allt Suðurlandsundirlendi og út á Reykjanesskaga. Lagið er því mjög mikilvægt við gerð gjóskutímatafs fyrir svæðið. Höfundur hefur kortlagt, efnagreint og aldursgreint lagið (Bryndís G. Róbertsdóttir o.fl. 2002). Áður fyrr var laginu oft ruglað saman við Heklu-3, sem er um 2980 ára, en nær ekki eins langt í vestur.

Jarðvegur. Þykkt jarðvegs er 0,2 cm. Það reyndist erfitt að finna jarðveg á milli gjóskulaganna.

Katla-Egill 2900 ára. Þykkt lagsins er 1,5 cm. Lagið er ryðbrúnt að lit og ekki mjög greinilegt. Lagið, sem er eitt af forsögulegu leiðarlögunum á Suðurlandsundirlendi, var aldursgreint í tengslum við M.S. verkefni höfundar. Höfundur hefur birt bráðabirgðakort af útbreiðslu lagsins (Bryndís G. Róbertsdóttir 1992). Hin mikla þykkt lagsins á Suðurlandi er einkennandi fyrir það.

Jarðvegur. Þykkt grábrúna jarðvegsins er 2,1 cm.

Katla-Gunnar ~ 3200 ára. Þykkt lagsins er 2 x 1,5 cm. Lagið er nokkuð samfelld og mun greinilegra en Katla-Egill. Lagið, sem er eitt af forsögulegu leiðarlögunum á Suðurlandsundirlendi, var aldursgreint í tengslum við M.S. verkefni höfundar, en ekki er búið að ganga frá leiðréttingum á aldursgreiningunni. Höfundur hefur birt bráðabirgðakort af útbreiðslu lagsins (Bryndís G. Róbertsdóttir 1992). Hin mikla þykkt lagsins á Suðurlandi er einkennandi fyrir það, en lagið líkist mjög Kötlu-Egill 2900 ára, sem fjallað var um hér að ofan. Bæði lögin hafa myndast við stórgos í Kötlu.

Jarðvegur. Þykkt jarðvegs er 13,5 cm. Jarðvegur er hér gulleitari og leirkenndari. Hér gætu verið gjóskulög sem erfitt er að greina.

Hekla-?. Þykkt lagsins er 2 x 1,5 cm. Lagið er milligrátt að lit og sést mjög greinilega. Í því eru svartir blettir, sem eru að öllum líkindum af lífrænum uppruna. Sýni var tekið úr laginu.

Jarðvegur. Þykkt jarðvegs er 26,7 cm.

Selvogsheiðarhraun. Í botni sniðs er komið niður á hraun. Jón Jónsson (1978) sem kortlagt hefur öll hraun á Reykjanesskaga telur að hraunin undir Fornagarði séu komin frá dyngju sem kennd er við Selvogsheiði. Auk gígs efst á Selvogsheiðinni, eru 3 aðrir gígir á dyngjunni; Strandarhæð, Vörðufell og nafnlaus gígur suður af Svörtubjörgum. Við þunnarneiðaskoðun reyndist ekki unnt að greina mun á hraunum frá þessum fjórum gígum, svo lítið er á þessi hraun sem sömu myndunina. Jón Jónsson (1978) telur að Selvogsheiðarhraunin séu væntanlega frá því snemma á nútíma, þegar sjávarstaða hafi verið lægri en nú. Það má sjá af því að yfirborði hraunanna hallar tiltölulega jafnt út í sjó, litlir sem engir sjávarhamrar eru með sjó fram og hvergi hefur fundist vottur af bólstrabergsmyndun meðfram ströndinni.

NIÐURSTAÐA

Frá neðri brún Fornagarðs og niður að gjóskulaginu Hekla 1104 eru 20,8 cm af foksandi, jarðvegsblönduðu foki og jarðvegi neðst.

➔ **Fornigarður er örugglega mun yngri en gjóskulagið Hekla 1104.**

Jarðvegur á milli Heklu-1104 og foksins er 0,55 cm. Ef miðað er við sömu jarðvegsþykknun á ári og frá Landnámlaginu 870 að Heklu 1104, hefur jarðvegurinn myndast á 13 árum. Miðaldalagið, sem talið er myndað í eldgosi í sjó skammt undan Reykjanesi árið 1226, finnst ekki undir garðinum, né í sýni neðst úr foki.

➔ **Uppblástur í nágrenni Fornagarðs hefur hafist fyrir 1226, hugsanlega um 1120.**

Erfitt, eða nánast ógjörningur, er að meta hve hratt fokefni hlaðast upp. Hér er sett fram einföld nálgun og gert ráð fyrir að upphleðsluhraði fokefna sé sá sami og jarðvegs.

Árleg þykkun foks undir Fornagarði er sú sama og árleg jarðvegsþykkun frá Landnámslagi 870 að Heklu 1104. ➔ **Fornigarður er hlaðinn um 1595.**

Árleg þykkun foks frá Heklu 1104 og upp að núverandi yfirborði beggja vegna garðsins er sú sama. ➔ **Fornigarður er hlaðinn á árabílinu 1405-1445.**

Ef að nálgunin hér að ofan er raunhæf, þá er Fornigarður hlaðinn á tímabilinu 1400-1600.

Í frásögn frá 1818, sem skráð var af Jóni Vestmann, presti að Hlíð í Selvogi, er lýsing á stórum vörslugarði sem liggur frá Hlíðarvatni allt fram að Strönd. Garðinn eignar hann Erlendi Þorvarðssyni, lögmanni frá 1520-1554, sem bjó lengi á efri árum að Strönd í Selvogi og dó þar 1576 (Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823).

➔ **Þessi frásögn um að Fornigarður hafi verið hlaðinn á 16. öld getur staðist miðað við þá nálgun sem höfundur hefur gert hér að ofan á þykkun foks undir og til hliðar við garðinn.**

Varpað er fram þeirri hugmynd að Fornigarður hafi til viðbótar við það að vera vörslugarður, einnig verið sandvarnargarður. Fokið gæti þá hafa átt uppruna sinn í fjörunni framan við Hlíðarvatn og við ósa útfalls Hlíðarvatns.

ÞAKKARORÐ

Eftirtaldir aðilar fá kærar þakkir fyrir veitta aðstoð:

Bjarni F. Einarsson, fornleifafræðingur, benti á heimildir um Fornagarð og lagði til margt gagnlegt í umræðunni um aldur garðsins.

Lovísa Ásbjörnsdóttir, jarðfræðingur á Náttúrufræðistofnun Íslands, teiknaði sniðið sem fylgir með greinargerðinni.

Guðrún Larsen, jarðfræðingur á Raunvísindastofnun Háskólans, skoðaði í smásjá gjóskusýni úr Kötlu 920/Kötlu-Eldgjá 934, svarta óþekkta laginu fyrir ofan, úr Heklu 1104 og sýni neðst úr fokinu.

Jón Eiríksson, jarðfræðingur á Raunvísindastofnun Háskólans, skoðaði í smásjá sýni neðst úr fokinu.

Heimildir

Bjarni F. Einarsson 2003. *Fornleifaskráning vegna mats á umhverfisáhrifum fyrirhugaðs Suðurstrandarvegar frá Þorlákshöfn að Grindavík og náma tengdum honum. Viðbót: Heimreið að Vogsósum. Lokaskýrsla.* Reykjavík, Fornleifafræðistofan, 95 bls.

Bryndís G. Róbertsdóttir 1992. *Forsöguleg gjóskulög frá Kötlu, áður nefnd "Katla 5000"*. Yfirlit og ágríp. Veggspjaldaráðstefna Jarðfræðafélags Íslands 28. apríl 1992, 8-9.

Bryndís G. Róbertsdóttir 1998. *Garðhleðsla ofan við bæinn að Búrfelli í Grímsnesi, Árnessýslu: aldur úr frá gjóskulögum*. Í: Bjarni F. Einarsson. Tún- og varnargarður í Búrfelli, Grímsneshreppi, Árnessýslu. Rannsóknarskýsla. Reykjavík, Fornleifafræðistofan.

Bryndís G. Róbertsdóttir, Jón Eiríksson & Guðrún Larsen 2002. *A westward trending two-coloured tephra layer at 2540 cal. BP from the Hekla volcanic system, Iceland: Potential marker horizon outside Iceland?* The 25th Nordic Geological Winter Meeting, January 6th-9th 2002, Reykjavík, Iceland, Abstract Volume, 177.

Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823. Reykjavík 1983, Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, rit 24, 300 bls.

Guðrún Larsen 1978. *Gjóskulög í nágrenni Kötlu*. 4. árs ritgerð, Háskóli Íslands, 63 bls.

Guðrún Larsen 1984. Recent volcanic history of the Veidivötn fissure swarm, southern Iceland: an approach to volcanic risk assessment. *Journal of Volcanology and Geothermal Research* 22, 33-58.

Guðrún Larsen 1996. Gjóskutímatal og gjóskulög frá tíma norræns landnáms á Íslandi. Í: Guðrún Ása Grímsdóttir (ritstj.). *Um landnám á Íslandi*. Reykjavík, Vísindafélag Íslendinga, ráðstefnurit 5, 81-106.

Guðrún Larsen 2000. Holocene eruptions within the Katla volcanic system, south Iceland: Characteristics and environmental impact. *Jökull* 49, 1-28.

Gunnar Ólafsson 1983. *Greinagerð um "Miðaldalagið"*. Rannsóknarverkefni, Háskóli Íslands, 25 bls.

Hafliði Hafliðason, Guðrún Larsen & Gunnar Ólafsson 1992. The recent sedimentation history of Thingvallavatn, Iceland. *Oikos* 64, 80-95.

Jón Jónsson 1978. Jarðfræðikort af Reykjanesskaga: 1. Skýringar við jarðfræðikort, 303 bls. 2. Jarðfræðikort. Reykjavík, Orkustofnun, OS JHD 7831.

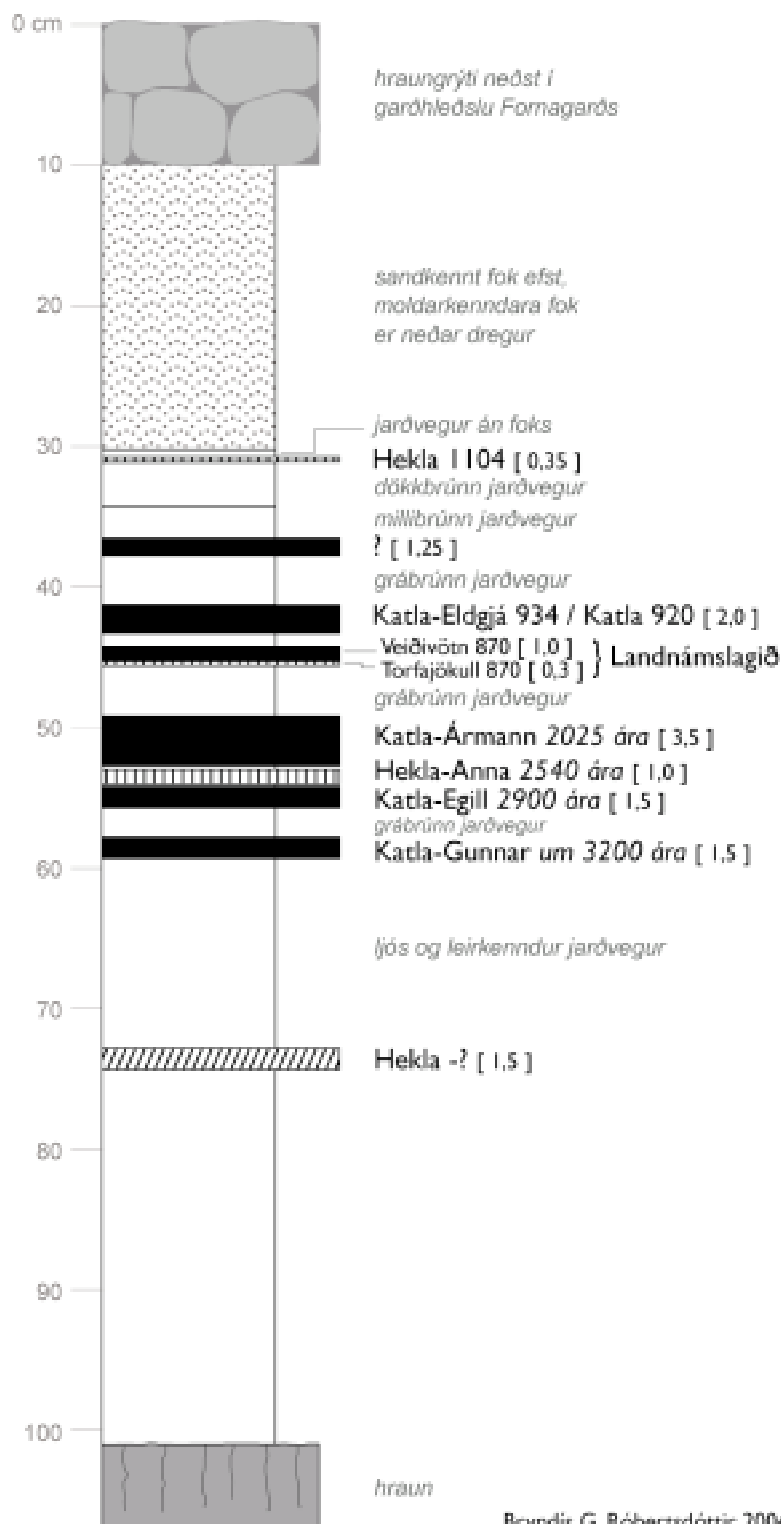
Magnús Á. Sigurgeirsson 1992. *Gjóskumyndanir á Reykjanesi*. M.S. ritgerð, Háskóli Íslands, 114 bls.

Magnús Á. Sigurgeirsson & Markús A. Leosson 1993. Gjóskulög í Sogamýri: tvö gjóskulög frá upphafi nútíma. *Náttúrufræðingurinn* 62(3-4), 129-137.

Magnús Á. Sigurgeirsson 1995. Miðaldalagið. Í: Eyjar í eldhafi: safn greina um náttúrufræði. Reykjavík, Gott mál, 189-198.

Sigurður Þórarinnsson 1968. *Heklueldar*. Reykjavík, Sögufélagið, 185 bls.

Snið undir Fornagarði í Selvogi

Skrár

Ljósmyndaskrá, litskyggjur

Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	1	9.7.2003	NA	Fornigarður fyrir rannsókn. Horft er yfir rannsóknarflötinn.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	2	9.7.2003	NA	Fornigarður fyrir rannsókn. Horft er yfir rannsóknarflötinn.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	3	9.7.2003	SV	Fornigarður fyrir rannsókn. Horft er yfir rannsóknarflötinn.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	4	9.7.2003	NV	Horft frá rannsóknarstað norðvestur eftir Fornagarði.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	5	10.7.2003	NA	Snið í Fornagarð. Neðstu steinar komnir í ljós.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	6	10.7.2003	NA	Snið í Fornagarð og hluti af skurði. Neðstu steinar komnir í ljós.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	7	10.7.2003	NA	Snið í Fornagarð og hluti af skurði. Neðstu steinar komnir í ljós. Sjá má hófför framan við garðinn.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	8	10.7.2003	NA	Vestan við Fornagarð. Svæðið vel hreinsað.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	9	10.7.2003	SV	Austan við Fornagarð.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	10	10.7.2003	SV	Austan við Fornagarð. Svæðið vel hreinsað.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	11	10.7.2003	SV	Fornigarður.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	12	10.7.2003	NA	Fornigarður.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	13	10.7.2003	SV	Fornigarður.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	14	12.7.2003	-	Tvö hófför vestan við Fornagarð. Eldri en garðurinn.

Ljósmyndaskrá, litskyggnur

Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	15	12.7.2003	NA	Neðsti hluti Fornagarðs, í SV - í SV - horni. Sjá má jarðlagaskipan undir neðsta steini.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	16	12.7.2003	NA	Fornigarður.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	17	12.7.2003	NA	Vestur - hluti rannsóknarsvæðisins.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	18	12.7.2003	SV	Fornigarður.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	19	12.7.2003	NV	Fornigarður séður ofanfrá.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	20	12.7.2003	SA	Fornigarður séður ofanfrá.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	21	15.7.2003	N	Kristján Mímisson að teikna langsnið í Fornagarð.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	22	15.7.2003	NA	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	23	15.7.2003	NA	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	24	15.7.2003	NA	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	25	16.7.2003	NV	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	26	16.7.2003	SV	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	27	16.7.2003	NV	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	28	16.7.2003	SA	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.

Ljósmyndaskrá, litskyggjur

Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	29	16.7.2003	SA	Þversnið í Fornagarð. Neðstu steinar óhreifðir.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	30	16.7.2003	NV	Þversnið í Fornagarð. Neðstu steinar óhreifðir.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	31	17.7.2003	SA	Horft yfur neðsta hluta Fornagarðs.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	32	17.7.2003	SA	Horft yfur neðsta hluta Fornagarðs.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	33	17.7.2003	NA	Neðsti hluti Fornagarðs.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	34	17.7.2003	SA	Þversnið í Fornagarð.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	35	17.7.2003	SA	Hluti af Fornagarði sunnan við hinn rannsakaða part. Sjá má garða mætast.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	36	17.7.2003	NV	Þversnið í Fornagarð.
Filma nr.	Mynd nr.	Dags	Mót	Myndefni
1	37	17.7.2003	SV	Baðstofuhella við austanvert útfall Hlíðarvatns.

Stafrænar myndir

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>		
Fornigarður	Ölfus	8717		
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>	
Árnessýsla	12.7.2003	NV	13	
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>			
Olympus Camedia C2040zoom	Fornigarður séður ofan frá.			
<i>Ljósmyndari</i>				
Bjarni F. Einarsson				

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>		
Fornigarður	Ölfus	8717		
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>	
Árnessýsla	12.7.2003	SA	14	
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>			
Olympus Camedia C2040zoom	Fornigarður séður ofan frá.			
<i>Ljósmyndari</i>				
Bjarni F. Einarsson				

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>		
Fornigarður	Ölfus	8717		
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>	
Árnessýsla	15.7.2003	N	15	
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>			
Olympus Camedia C2040zoom	Kristján Mímisson að teikna snið.			
<i>Ljósmyndari</i>				
Bjarni F. Einarsson				

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>		
Fornigarður	Ölfus	8717		
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>	
Árnessýsla	15.7.2003	NA	16	
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>			
Olympus Camedia C2040zoom	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.			
<i>Ljósmyndari</i>				
Bjarni F. Einarsson				

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>		
Fornigarður	Ölfus	8717		
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>	
Árnessýsla	16.7.2003	NV	17	
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>			
Olympus Camedia C2040zoom	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.			
<i>Ljósmyndari</i>				
Bjarni F. Einarsson				

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>		
Fornigarður	Ölfus	8717		
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>	
Árnessýsla	16.7.2003	SV	18	
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>			
Olympus Camedia C2040zoom	Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.			
<i>Ljósmyndari</i>				
Bjarni F. Einarsson				

Stafrænar myndir

<i>Staður</i> Fornigarður	<i>Sveitarfélag</i> Ölfus	<i>Tákntala</i> 8717	
<i>Sýsla</i> Árnessýsla	<i>Dags</i> 16.7.2003	<i>Mót</i> SA	<i>Mynd nr.</i> 19
<i>Myndavél</i> Olympus Camedia C2040zoom	<i>Myndefni</i> Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.		
<i>Ljósmyndari</i> Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i> Fornigarður	<i>Sveitarfélag</i> Ölfus	<i>Tákntala</i> 8717	
<i>Sýsla</i> Árnessýsla	<i>Dags</i> 16.7.2003	<i>Mót</i> NV	<i>Mynd nr.</i> 20
<i>Myndavél</i> Olympus Camedia C2040zoom	<i>Myndefni</i> Hinn eiginlegi Fornigarður. Yngstu steinar á brottu.		
<i>Ljósmyndari</i> Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i> Fornigarður	<i>Sveitarfélag</i> Ölfus	<i>Tákntala</i> 8717	
<i>Sýsla</i> Árnessýsla	<i>Dags</i> 16.7.2003	<i>Mót</i> NV	<i>Mynd nr.</i> 21
<i>Myndavél</i> Olympus Camedia C2040zoom	<i>Myndefni</i> Þversnið í Fornagarð. Neðstu steinar óhreifðir.		
<i>Ljósmyndari</i> Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i> Fornigarður	<i>Sveitarfélag</i> Ölfus	<i>Tákntala</i> 8717	
<i>Sýsla</i> Árnessýsla	<i>Dags</i> 17.7.2003	<i>Mót</i> NV	<i>Mynd nr.</i> 22
<i>Myndavél</i> Olympus Camedia C2040zoom	<i>Myndefni</i> Horft yfur neðsta hluta Fornagarðs.		
<i>Ljósmyndari</i> Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i> Fornigarður	<i>Sveitarfélag</i> Ölfus	<i>Tákntala</i> 8717	
<i>Sýsla</i> Árnessýsla	<i>Dags</i> 17.7.2003	<i>Mót</i> NV	<i>Mynd nr.</i> 23
<i>Myndavél</i> Olympus Camedia C2040zoom	<i>Myndefni</i> Horft yfur neðsta hluta Fornagarðs.		
<i>Ljósmyndari</i> Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i> Fornigarður	<i>Sveitarfélag</i> Ölfus	<i>Tákntala</i> 8717	
<i>Sýsla</i> Árnessýsla	<i>Dags</i> 17.7.2003	<i>Mót</i> NA	<i>Mynd nr.</i> 24
<i>Myndavél</i> Olympus Camedia C2040zoom	<i>Myndefni</i> Yfirlit yfir vestari hluta rann- sóknasvæðisins. Neðstu steinar óhreifðir. Sandur fýkur.		
<i>Ljósmyndari</i> Bjarni F. Einarsson			

Stafrænar myndir

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	17.7.2003	SA	25
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Þversnið í Fornagarð.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	17.7.2003	NV	26
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Hluti af Fornagarði sunnan við rannsóknarsvæðið. Sjá má garðamót.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	17.7.2003	NA	27
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Steinar fjarlægðir nema þeir neðstu.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	17.7.2003	NV	28
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Þversnið í Fornagarð og jarðlög undir.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	17.7.2003	SV	29
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Baðstofuhella austan megin við útfall Hlíðarvatns.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Tákntala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	17.7.2003	S	30
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Baðstofuhella austan megin við útfall Hlíðarvatns.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

Stafrænar HQ-myndir

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Táknatala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	10.7.2003	NA	1
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Vestan við Fornagarð. Svæðið vel hreinsað.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Táknatala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	10.7.2003	SV	2
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Fornigarður.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Táknatala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	10.7.2003	NA	3
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Fornigarður.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Táknatala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	10.7.2003	SV	4
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Fornigarður.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Táknatala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	10.7.2003	SV	5
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Fornigarður.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

<i>Staður</i>	<i>Sveitarfélag</i>	<i>Táknatala</i>	
Fornigarður	Ölfus	8717	
<i>Sýsla</i>	<i>Dags</i>	<i>Mót</i>	<i>Mynd nr.</i>
Árnessýsla	10.7.2003	-	6
<i>Myndavél</i>	<i>Myndefni</i>		
Olympus Camedia C2040zoom	Tvö hófför vestan við Fornagarð. Eldri en garðurinn.		
<i>Ljósmyndari</i>			
Bjarni F. Einarsson			

